บทที่ 2
เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษากระบวนการและแนวทางการบริหารเชิงบูรณาการสู่องค์การเรียนรู้ตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสำหรับสถานศึกษาขนาดเล็ก โดยมีเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังนี้

2.1 หลักการ แนวคิด ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

2.2 องค์การแห่งการเรียนรู้

ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเป็นองค์การแห่งการเรียนรู้

ลักษณะขององค์การแห่งการเรียนรู้

การทำสถานศึกษาให้เป็น "องค์การแห่งการเรียนรู้"

2.3 การบริหารเชิงบูรณาการ

2.4 การบริหารจัดการสถานศึกษาขนาดเล็ก

2.5 กรอบแนวคิดการวิจัย

2.1 หลักการ แนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง (Sufficiency Economy)

สุเมธ ตันติเวชกุล (2551) กล่าวถึงสถานการณ์โลกมีการเปลี่ยนแปลงมากในระยะเวลาอันรวดเร็ว อาจกล่าวได้ว่าเวลานี้โลกเหลือเพียงขั้วเดียว คือ ขั้วเสรีนิยมหรือทุนหรือบริโภคนิยม แล้วแต่จะเรียกชื่อกัน ซึ่งในโลกทุนนิยมนี้ ประเทศต่าง ๆ มุ่งแสวงหาความเจริญเติบโต ทางด้านเศรษฐกิจเป็นที่ตั้งและลักษณะสำคัญ คือ แสวงหาความร่ำรวยจากการลงทุน การบริโภค ถือเป็นทฤษฎีหลักของระบบทุนนิยม แต่ที่ผ่านมาประเทศไทยเหมือนการย่างก้าวเข้าสู่การพัฒนาโดยที่ไม่ได้คำนึงถึงฐานรากของประเทศ ซึ่งมีฐานในภาคการเกษตรแต่กลับมุ่งไปสู่การเป็นประเทศอุตสาหกรรมที่มีความต้องการปัจจัยสำคัญ 3 เรื่อง คือ 1) เงิน ซึ่งประเทศอาจมีไม่พอก็ไปกู้มาเพิ่ม
2) เทคโนโลยีซึ่งไม่มีก็ต้องนำเทคโนโลยีจากต่างประเทศมาใช้ (Transfer of Technology) และ
3) กำลังคนซึ่งระดับการศึกษาโดยเฉลี่ยของไทยยังคงอยู่ในระดับต่ำ แต่ไม่มีก็ไม่เป็นไรอีก ต่างชาติก็เข้ามาบริหารเงินของเขาเทคโนโลยีของเขา ดังนั้นจะเห็นว่าการพัฒนาอุตสาหกรรมของประเทศไทยตั้งอยู่บนฐานของคนอื่นทั้งสิ้น และเมื่อมีการย้ายฐานการลงทุนออกไปเศรษฐกิจก็ล้มในที่สุด สถานการณ์นี้เป็นวัฏจักรของการพัฒนา เหมือนกับวัฏจักรเชิงพุทธ คือ เกิด แก่ เจ็บ ตาย เพราะไม่มีฐานรองรับที่มั่นคง

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงมีรับสั่งให้มีการพัฒนาไปตามขั้นตอน เป็นระยะๆ ต้องสร้างพื้นฐาน คือ ความพอเพียง พอกิน พอใช้ของประชาชนส่วนใหญ่เป็นเบื้องต้นก่อน เมื่อได้พื้นฐานมั่นคงพร้อมพอสมควร จึงค่อยสร้างค่อยเสริมฐานะทางเศรษฐกิจที่สูงขึ้น ต่อยอดมากเสริมฐานไปจึงจะยั่งยืน ดังทรงมีพระบรมราโชวาทพระราชทานแก่ผู้สำเร็จการศึกษามหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เมื่อวันที่ 18 กรกฎาคม

พ.ศ.2517 เกี่ยวกับการพัฒนาประเทศโดยทรงเน้นการมีพอกินพอใช้ของประชาชนส่วนใหญ่ในเบื้องต้นก่อน เมื่อมีพื้นฐานความมั่นคงพร้อมพอสมควรแล้ว จึงสร้างความเจริญและฐานะทางเศรษฐกิจให้สูงขึ้น ซึ่งขออัญเชิญมา ณ ที่นี้ด้วย

"การพัฒนาประเทศจำเป็นต้องทำตามลำดับขั้นตอน ต้องสร้างพื้นฐาน คือ ความพอมี พอกิน พอใช้ของประชาชนส่วนใหญ่เป็นเบื้องต้นก่อนโดยใช้วิธีการและใช้อุปกรณ์ที่ประหยัดแต่ถูกต้องตามหลักวิชา เมื่อได้พื้นฐานมั่นคงพร้อมพอควรและปฏิบัติได้แล้วจึงค่อยสร้างค่อยเสริมความเจริญและฐานะเศรษฐกิจขั้นสูงขึ้นโดยลำดับต่อไปหากมุ่งแต่จะทุ่มเทสร้างความเจริญยกเศรษฐกิจขึ้นให้รวดเร็วแต่ประการเดียว โดยไม่ให้แผนปฏิบัติการสัมพันธ์กับสภาวะของประเทศและของประชาชนโดยสอดคล้องด้วย ก็จะเกิดความไม่สมดุลในเรื่องต่างๆ ขึ้น ซึ่งอาจกลายเป็นความยุ่งยากล้มเหลวได้ในที่สุด"

ความสำคัญของพระบรมราโชวาทนี้อยู่ที่ว่าแนวทางการพัฒนาที่เน้นการขยายตัวทางเศรษฐกิจของประเทศเป็นหลักแต่เพียงอย่างเดียวโดยไม่มีพื้นฐานของความสามารถพึ่งพาตนเองได้ของประชาชน อาจจะเกิดปัญหาได้ จึงทรงเน้นการมีพอกินพอใช้ของประชาชนส่วนใหญ่ในเบื้องต้นก่อน เมื่อมีพื้นฐานความมั่นคงพร้อมพอสมควรแล้ว จึงสร้างความเจริญและฐานะทางเศรษฐกิจให้สูงขึ้นถ้าจะใช้ภาษาเศรษฐศาสตร์อธิบายตามความหมายนี้ก็คือ แทนที่จะเน้นการขยายตัวของภาคอุตสาหกรรมนำการพัฒนาประเทศควรที่จะสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจขั้นพื้นฐานก่อนนั้นคือทำให้ประชาชนในชนบทส่วนใหญ่พอมีพอกินก่อน หรืออาจจะกล่าวได้ว่าเป็นแนวทางการพัฒนาที่เน้นการกระจายรายได้เพื่อสร้างพื้นฐานและความมั่นคงทางเศรษฐกิจโดยรวมของประเทศ ก่อนเน้นการพัฒนาในระดับสูงขึ้นไป ต่อมาพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำรัสเนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา เมื่อวันที่ 4 ธันวาคม 2543 ว่า เศรษฐกิจพอเพียงเป็นทั้งเศรษฐกิจหรือความประพฤติ

"...เศรษฐกิจพอเพียงนี้ขอย้ำว่าเป็นการทั้งเศรษฐกิจ หรือความประพฤติ ที่ทำอะไรเพื่อให้เกิดผลโดยมีเหตุและผล คือ เกิดผลมันมาจากเหตุ ถ้าทำเหตุที่ดี ถ้าคิดให้ดี ให้ผลที่ออกมา คือ สิ่งที่ติดตามเหตุ การกระทำก็จะเป็นการกระทำที่ดี และผลของการกระทำนั้น ก็จะเป็นการกระทำที่ดี ดีแปลว่ามีประสิทธิผลดี แปลว่ามีประโยชน์ ดีแปลว่าทำให้มีความสุข..."

2.1.1 การประยุกต์ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกับสังคม

ระดับบุคคล/ครอบครัว

1. เศรษฐกิจพอเพียงระดับบุคคล/ครอบครัวนั้นคือ ความสามารถในการดำรงชีวิตได้อย่างไม่เดือดร้อน กำหนดความเป็นอยู่อย่างประมาณตนตามฐานะ ตามอัตภาพ และที่สำคัญ ไม่หลงไหลไปตามกระแสวัตถุนิยม มีอิสรภาพ เสรีภาพไม่มีพันธนาการอยู่กับสิ่งใด กล่าวโดยสรุปคือ

2. สามารถให้ตนเป็นที่พึ่งแห่งตนใน 5 ด้าน คือ 1) พึ่งตนเองได้ทางจิตใจ 2) พึ่งตนเองได้ทางสังคม 3) พึ่งตนเองได้ทางทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม 4) พึ่งตนเองได้ทางเทคโนโลยี 5)พึ่งตนเองได้ในทางเศรษฐกิจ

3. รู้จักคำว่า "พอ" และไม่เบียดเบียนผู้อื่น

4. พยายามพัฒนาตนเองเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็ง และความชำนาญ

5. มีความสุขและความพอใจกับชีวิตที่พอเพียง ยึดเส้นทางสายกลางในการดำรงชีวิต ระดับชุมชนประกอบด้วย บุคคล/ ครอบครัว ที่มีความพอเพียงแล้ว

6. รวมกลุ่มทำประโยชน์เพื่อส่วนรวมโดยอาศัยภูมิปัญญา และ ความสามารถของบุคคลและชุมชน ซึ่งในการดำเนินงานของชุมชน ให้ประสบผลสำเร็จได้ จะต้องมีสำนึกในคุณธรรมความซื่อสัตย์สุจริต ดำเนินงานด้วยความโปร่งใสตรงไปตรงมาตรวจสอบได้ดำเนินงาน ด้วยความพอประมาณอย่างมีเหตุผล ไม่สนับสนุนการลงทุนจนเกินตัว ดำเนินงานอย่างรอบคอบ มีสติ ปัญญาอีกทั้งต้องมีความรอบรู้ที่เหมาะสม เพื่อนำมาปรับปรุงการดำเนินงานของชุมชนให้พัฒนาอย่างต่อเนื่อง และนำมาสร้างภูมิคุ้มกันเพ่อรองรับการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่อาจเกิดขึ้นจากทั้งภายในและภายนอก และมีการพัฒนาไปสู่เครือข่ายระหว่างชุมชนต่าง ๆ

ระดับรัฐหรือระดับประเทศ ประกอบด้วยสังคมต่าง ๆ ที่เข้มแข็ง

1. ชุมชน/สังคมหลาย ๆ แห่งร่วมมือกันพัฒนาตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง

2. วางรากฐานของประเทศให้มีความพอเพียงและพร้อมก่อนจึงค่อย ๆ ดำเนินการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศให้เจริญขึ้นเป็นลำดับ ๆ ต่อไป

ระดับข้าราชการตามหน้าที่ของรัฐ

1. ต้องมีสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์ สุจริต มีความรอบรู้ ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติปัญญาและความรอบคอบ

2. การจัดเตรียมนโยบาย แผนงานหรือโครงการต่าง ๆ ต้องสอดคล้องกับเศรษฐกิจพอเพียง โดยเน้นพัฒนาและแก้ไขปัญหาด้านสังคมเศรษฐกิจและจิตใจควบคู่กันไป

ระดับครู อาจารย์

1. ถ่ายทอด ปลูกฝังความรู้ความเข้าใจหลักเศรษฐกิจพอเพียงให้แก่ผู้เรียนสอนให้คิดเป็นเข้าใจในหลักเหตุผล มีความคิดในเชิงสร้างสรรค์บนพื้นฐานของศีลธรรมและการพัฒนาจิตใจควบคู่กันไป

ระดับประชาชนทุกคน

1. ดำรงชีวิตบนพื้นฐานของการรู้จักตนเอง การคิดพึ่งพาตนเองและพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันอย่างเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่

2. ใช้ชีวิตอย่างพอเพียงสอดคล้องกับหลักคำสอนของทุกศาสนาที่ให้ดำเนินชีวิตตามกรอบคุณธรรม

3. ไม่ทำการใด ๆ ที่เบียดเบียนตนเองหรือผู้อื่น

4. รู้จักแบ่งปันและช่วยเหลือผู้อื่นตามความเหมาะสมและกำลังความสามารถของตน

5. ดำเนินชีวิตบนทางสายกลาง คือคำนึงถึงความพอดีไม่มากเกินไป หรือน้อยเกินไป

"เศรษฐกิจพอเพียง" ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระมหากรุณาธิคุณพระราชทานต่อปวงชนชาวไทย เป็นแนวทางที่เน้นการปูรากฐานในการดำเนินชีวิต ที่สอดคล้องกับความเป็นจริงและความเป็นไทย

เนื้อแท้ของเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริ คือความพอประมาณ ที่ตั้งอยู่บนความซื่อสัตย์โดยไม่เบียดเบียนผู้อื่น ความมีปัญญามีเหตุมีผล ซึ่งทำให้ไม่ขาดสติ มีความรอบรู้คอบคอบ และรู้รักสามัคคี ซึ่งเกิดจาก ความรัก ความเมตตาความเอื้ออาทรต่อกัน อันเกิดผลในทางสร้างสรรค์ต่อสังคม ดังนั้นการนำเนื้อแท้ของเศรษฐกิจพอเพียง มาประยุกต์ใช้กับสังคมทุกระดับตั้งแต่ระดับบุคคล/ครอบครัว ระดับชุมชนและระดับรัฐ หรือระดับประเทศ เพื่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน และสอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงสติปัญญาและวิถีการดำเนินชีวิตของคนไทย เพื่อนำประโยชน์สุขมาสู่ประชาชนชาวไทยและประเทศชาติตลอดไป (สุเมธ ตันติเวชกุล, 2551)

หลักการเศรษฐกิจพอเพียง เศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางปฏิบัติของประชาชนทั้งในระดับครอบครัว ระดับชุมชน และระดับรัฐ ที่ยึดมั่นในการดำเนินการให้เป็นไปใน “ทางสายกลาง” โดยคำนึงถึงหลัก 3 ห่วง 2 เงื่อนไข ดังนี้

1.**ความพอประมาณ** หมายถึง ความพอดี ที่ไม่น้อยและไม่มากเกินไป ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น

2.**ความมีเหตุผล** หมายถึง การตัดสินใจเกี่ยวกับระดับความพอเพียงนั้นจะต้องเป็นไปอย่างมีเหตุผล โดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้นอย่างรอบคอบ

3.**การสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว** หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้น โดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคตทั้งใกล้และไกล

เงื่อนไขการนำไปปฏิบัติ การตัดสินใจและดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ตามหลักการข้างต้น จะต้องประกอบด้วยเงื่อนไขสำคัญ 2 ประการ ที่ต้องดำเนินการไปด้วยกันคือ 1. **ความรู้** ซึ่งประกอบไปด้วย

ความรอบรู้ ในวิชาการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องอย่างรอบด้าน ความรอบคอบที่จะนำความรู้เหล่านั้นมาพิจารณาให้เชื่อมโยงกัน เพื่อประกอบการวางแผนในการดำเนินงานทุก ๆ เรื่อง และความระมัดระวัง ในขั้นตอนการปฏิบัติ ที่จะทำให้บรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายตรงตามเวลา และไม่ก่อให้เกิดผลกระทบในทางที่ไม่พึงประสงค์ในด้านต่าง ๆ 2. **คุณธรรม** ประกอบด้วย ความตระหนักในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต มีความอดทน ความเพียร ใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต ไม่โลภและไม่ตระหนี่

ผลที่คาดว่าจะได้รับ จากการนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ คือ การพัฒนาที่สมดุลและยั่งยืน พร้อมรับการเปลี่ยนแปลงในทุกด้าน ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม ความรู้ และเทคโนโลยี

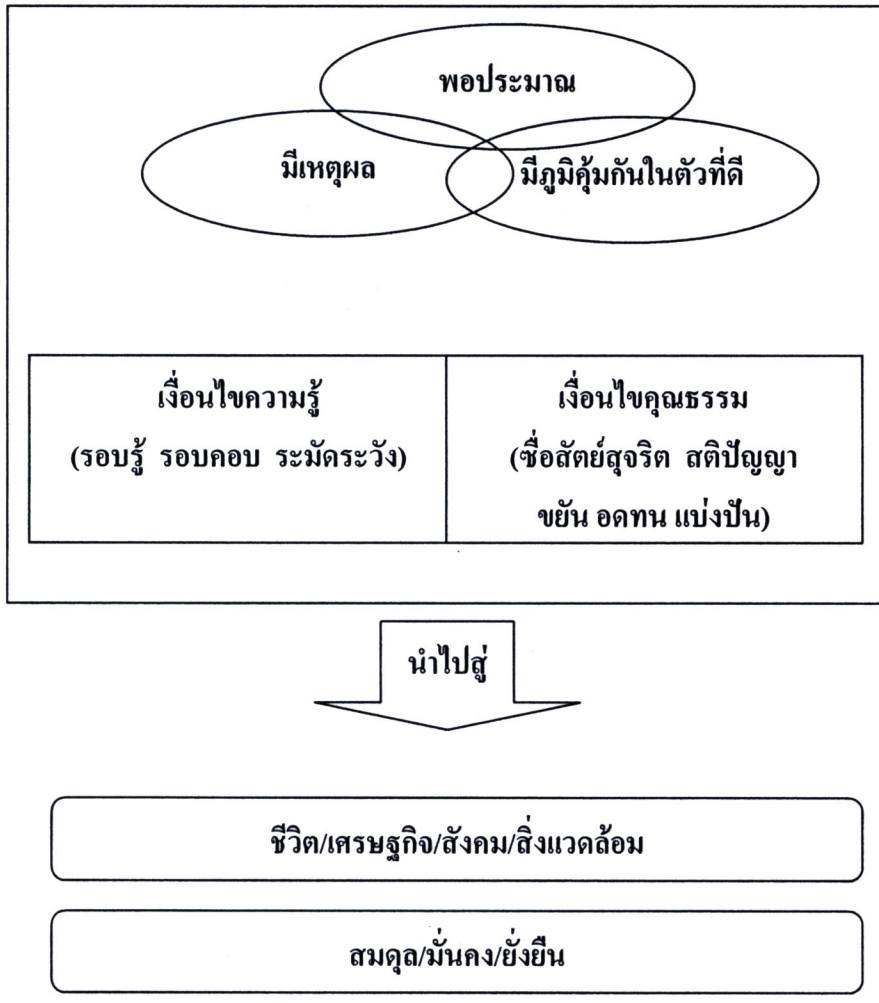

ภาพแสดง หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

2.1.2 เศรษฐกิจพอเพียงกับการพัฒนาที่ยั่งยืน

หลักความคิดว่าด้วย "เศรษฐกิจพอเพียง" มีคุณค่าและความกว้างใหญ่ไพศาลเกินความนอกเหนือออกไปมาก ถือกันเป็นแต่เพียงวิธีการหรือมาตรการแก้ไขปัญหาวิกฤตเฉพาะหน้าชั่วครู่ชั่วยามที่เศรษฐกิจฟองสบู่ถึงกาลแตกดับ ค่าเงินบาทตกต่ำหนี้สินล้นพ้นตัว ธุรกิจและสถาบันการเงินล้มละลาย ผู้คนนับล้าน ๆ ต้องพากันตกงาน ฐานะรายได้ตกต่ำ ความยากจนยากไร้แผ่ขยาย ในขณะที่บริการและสวัสดิการสังคมต้องถูกตัดทอนลดน้อยถอยลงไป ตลอดจนปัญหาสังคมอื่น ๆ นานัปการที่จะตามมาปัญหาวิกฤติเหล่านี้เป็นที่คาดหวังโดยเฉพาะในแวดวงเจ้าลัทธิเงินตรา (Monetarists) ซึ่งกุมอำนาจและการตัดสินใจทั้งในระดับโลกและระดับชาติ ว่าจะสามารถแก้ไขและฟื้นฟูเศรษฐกิจให้กลับคืนสู่ความรุ่งเรืองและเติบโตได้ในที่สุด ความคาดหวังเช่นนี้ไม่ใช่จะเป็นสิ่งที่เป็นไปไม่ได้ เพราะในขณะนี้วิกฤติเศรษฐกิจการเงินทำนองเดียวกันก็ได้ลุกลามไปทั่วโลก

เป็นแรงกระตุ้นให้บรรดามหาอำนาจอุตสาหกรรมจำต้องเร่งขวนขวายหนุนช่วยให้มาตรการแก้ไขปัญหาการเงินได้เกิดเป็นมรรคเป็นผลขึ้น เพื่อความอยู่รอดและดำรงคงอยู่ของระบบเศรษฐกิจตลาดเสรี

แต่ประเด็นจริง ๆ อยู่ที่ว่า จากวิกฤตเศรษฐกิจการเงินครั้งนี้ สังคมไทยได้เรียนรู้อะไรถึงความเป็นจริงเกี่ยวกับระบบเศรษฐกิจในตลาดเสรี ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ที่เป็นอยู่อันหมายถึง กระแสการแผ่อำนาจอุตสาหกรรมและบรรษัทข้ามชาติ ผลสืบเนื่องจากวิกฤติการเงินประการสำคัญยิ่ง ก็คือ ทั้งสถาบันและนโยบายเศรษฐกิจการเงินของประเทศ ต้องตกอยู่ในอำนาจการกำกับควบคุมของต่างตาติ ซึ่งหมายความต่อไปถึงว่า อำนาจการกำกับควบคุมที่ว่านี้จะขยายวงออกไปสู่การสูญเสียอิสรภาพและความมั่นคงในชีวิตของคนไทยทั้งชาติ กล่าวโดยเฉพาะถึงชนบทไทย นอกจากเป็นอู่ข้าวอู่น้ำของทั้งประเทศและโลกแล้ว ยังเป็นฐานทรัพยากรสำคัญ ทั้งความหลากหลายทางชีวภาพ และภูมิปัญญาในฐานะที่ประกอบเป็นส่วนหนึ่งของภูมิภาพป่าเขตร้อนของโลก เพราะฉะนั้นจึงเป็นแหล่งศักยภาพอย่างสูงสำหรับการพัฒนาอุตสาหกรรมโดยเฉพาะอาหารและยา ซึ่งจะเป็นคุณค่าความสำคัญยิ่งยวดของโลกในศตวรรษต่อไปข้างหน้า และเป็นทรัพยากร ที่หมายปองกันมาช้านานในหมู่มหาอำนาจอุตสาหกรรม โชคร้ายที่บรรดานักวิชาการและผู้มีอำนาจกำหนดนโยบายของไทยเราเองแทบทุกยุคทุกสมัยขาดความตระหนักสำนักในสัจธรรมความเป็นจริงข้อนี้ จึงต้องพากันตกเป็นเชลยทางความคิดและวัฒนธรรมการเรียนรู้ที่เอาแต่ลอกเลียนเจริญรอยตามแนวทางการพัฒนาที่ต้องพึ่งพาภายนอกแทบทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นในเรื่องคน เทคโนโลยี รวมกระทั่งวัตถุดิบและสิทธิพิเศษทางการตลาด ความพ่ายแพ้ เพลี่ยงพล้ำ ทั้งด้านทรัพยากรการเงินและด้านนโยบาย จากวิกฤตครั้งนี้ จึงมีความเป็นไปได้อย่างสูงเช่นกันว่า จะเปิดช่องทางให้ต่างชาติเข้ามาครอบงำและครอบครองฐานทรัพยากรความหลากหลายทางชีวภาพ รวมทั้งภูมิปัญญาชุมชนของชนบทไทย ทั้งนี้โดยอาศัยระบบสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญา ซึ่งเอื้อประโยชน์ให้มหาอำนาจอุตสาหกรรม ที่มีความเข้มแข็ง ทั้งในด้านกำลังทุนและเทคโนโลยีเป็นสำคัญ

ในสภาวการณ์และปัญหาอันมีขอบข่ายกว้างใหญ่ไพศาลเช่นนี้เองที่ “เศรษฐกิจพอเพียง” สื่อความหมายความสำคัญในฐานะเป็นหลักการสังคมที่พึงยึดถือควบคู่กันไปกับหลักการ “เศรษฐกิจเสรี” ซึ่งฐานะความชอบธรรมมีแต่จะเสื่อมถดถอยลงไปด้วยเหตุ เพราะถือว่าอำนาจของประเทศกำลังพัฒนาอย่างเช่นไทย แม้จะเป็นสังคมเศรษฐกิจเล็ก ๆ แต่ก็อยู่ในฐานะที่จะประพฤติปฏิบัติเช่นนั้นได้จากฐานต้นทุนทางวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ รวมทั้งฐานทรัพยากรและภูมิปัญญาชุมชนท้องถิ่นดังกล่าวข้างต้น ทั้งนี้ทั้งนั้นหมายความว่าจะต้องมีการปรับเปลี่ยนจากกระแสความคิดเจริญรอยตามแนวทางการพัฒนาที่มุ่งแต่ยึดถือและพึ่งพาภายนอกเป็นใหญ่ก่อความแบ่งแยกแบ่งภาค และแบ่งแยกภายในสังคม จนกลายเป็นปฏิปักษ์ต่อกันระหว่างอุตสาหกรรมกับเกษตรกรรมเมืองกับชนบท ซึ่งไม่มีความจำเป็นอันใดเลย ซึ่งมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงถึงระดับภูมิภาคอย่างน้อยก็ในขอบข่ายเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

ในทางปฏิบัติ ในสภาวะความไม่สมดุลที่เป็นอยู่ จุดเริ่มต้นของการพัฒนา “เศรษฐกิจพอเพียง” ก็คือการฟื้นฟูฐานะเศรษฐกิจชุมชนท้องถิ่น ในแง่นี้ “เศรษฐกิจพอเพียง” ให้ความหมายเป็นทั้งหลักการและกระบวนการทางสังคม ว่ากันตั้งแต่ขั้นฟื้นฟูและขยายเครือข่ายเกษตรกรรมยั่งยืน เป็นการพัฒนาขีด

ความสามารถในการผลิตและบริโภคอย่างพออยู่พอกินขึ้นไปถึงชั้นแปรรูปอุตสาหกรรมครัวเรือน สร้างอาชีพและทักษะวิชาการที่หลากหลาย เกิดตลาดซื้อขายสะสมทุน ฯลฯ พัฒนาขึ้นมาจากฐานทรัพยากรภูมิปัญญาที่มีอยู่ภายในชาติ และทั้งที่จะถึงคัดสรรเรียนรู้จากโลกภายนอกในแง่นี้ "เศรษฐกิจพอเพียง" จึงมีความหมายเป็นเสมือนภูมิคุ้มกันให้กับ"โลกานุวัตร" หรือความจำเป็นที่สังคมไทยต้องคล้อยตามกระแสโลกได้เป็นไปในแนวทางเอื้ออำนวยต่อความเป็นอิสระ เสรีภาพ ความมั่นคง และประโยชน์สุขของประชาชนส่วนใหญ่ (เสน่ห์ จามริก, 2547)

2.1.3 **ทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียงกับการศึกษา**

ทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียงเป็นพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ได้พระราชทานเพื่อช่วยเหลือเกษตรกรรมรายย่อยที่ประสบกับความยากลำบากในการดำรงชีวิตให้สามารถประกอบอาชีพอย่างได้ผลพอเพียงที่จะเลี้ยงตัวเองได้ในระดับประหยัดเป็นอย่างน้อยทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียง ประกอบด้วยหลักการและแนวทางในการบริหารจัดการที่ดินและน้ำ เพื่อการเกษตร ให้เกิดประโยชน์สูงสุด โดยการดำเนินการเป็น 3 ขั้นตอน คือ (เสน่ห์ จามริก, 2547)

ขั้นที่ 1 เป็นขั้นการจัดแบ่งพื้นที่ออกเป็น 4 ส่วนตามอัตราส่วน 30:30:30:10 คือแบ่งพื้นที่ส่วนหนึ่งร้อยละ 30 เป็นที่สำหรับขุดสระไว้ใช้ส่วนที่สอง ร้อยละ 30 เป็นที่สำหรับทำนาในฤดูฝนเพื่อใช้เป็นอาหารสำหรับครอบครัว ส่วนที่สาม ร้อยละ 30 เป็นที่สำหรับปลูกพืชยืนต้น ไม้ผล พืชไร่ พืชผัก พืชสมุนไพร เพื่อใช้เป็นอาหาร และจำหน่ายหากมีเหลือ ส่วนที่สี่ ร้อยละ 10 เป็นที่อยู่อาศัยและเลี้ยงสัตว์ และโรงเรือนอื่น ๆ

ขั้นที่ 2 เป็นขั้นการพัฒนาเพื่อให้ได้ผลสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ได้แก่ การที่เกษตรกรรวมพลังกันในรูปของกลุ่ม หรือสหกรณ์ ในด้านการผลิตการตลาด การเป็นอยู่ สวัสดิการ การศึกษา สังคม และศาสนา โดยได้รับความร่วมมือจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องไม่ว่าจะเป็นส่วนราชการ หรือองค์กรเอกชน ตลอดจนสมาชิกในกลุ่มชุมชน

ขั้นที่ 3 เป็นขั้นการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้นอีก โดยมีการติดต่อประสานงานเพื่อจัดหาทุนหรือแหล่งเงิน เพื่อมาช่วยในการลงทุนและพัฒนาคุณภาพชีวิตให้สูงขึ้น

ทฤษฎีดังกล่าว เป็นทฤษฎีที่ยึดหลักการพึ่งตนเองอย่างมีอิสรภาพ มีการวางแผนอย่างเป็นระบบ เป็นขั้นตอน ตั้งแต่การพัฒนาในระดับเพื่ออยู่รอด ไปจนถึงระดับพัฒนาคุณภาพ ชีวิต มีการใช้การคำนวณตามหลักวิชา และมีการเน้นถึงความสามัคคี การร่วมมือร่วมใจช่วยเหลือกัน รวมทั้งการมีส่วนร่วมของชุมชนและสังคม

ด้วยพระอัจฉริยภาพขององค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ถึงแม้ทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียงจะเป็นทฤษฎีทางเศรษฐกิจและเกษตรกรรมก็ตาม แต่เนื่องด้วยทฤษฎีนี้ได้แฝงไว้ซึ่งแนวคิดที่น่าสนใจ อันเป็นแก่นสำคัญในการดำรงชีวิตของมนุษย์ ทฤษฎีนี้จึงมีศักยภาพที่จะนำไปประยุกต์ใช้ในศาสตร์ต่าง ๆ ได้อย่างดี ซึ่งในที่นี้จะขอนำมาประยุกต์ใช้กับศาสตร์ทางการศึกษา และเพื่อให้เป็นถึงแนวทางในการนำไปประยุกต์ใช้ได้

อย่างชัดเจนผู้ศึกษาจึงขอวิเคราะห์ให้เห็นถึงแนวคิดต่างๆ ที่แฝงอยู่ในทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียงโดยมีแนวคิดหลักที่สำคัญ ๆ อยู่หลายประการดังนี้ (ทิศนา แขมมณี, 2544 และกรมวิชาการ, 2546)

1. แนวคิดเกี่ยวกับการพึ่งตนเอง ทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียงเป็นทฤษฎีการบริหารจัดการที่ดินและน้ำเพื่อการเกษตร ในที่ดินขนาดเล็กให้เกิดประโยชน์สูงสุด เป็นทฤษฎีที่มุ่งช่วยให้เกษตรกรแก้ปัญหาในการดำรงชีวิตด้วยการพึ่งพาตนเอง เลี้ยงตนเองให้อยู่รอด อยู่ดี และมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นตามลำดับ ซึ่งคงจะมาจากความเชื่อที่ว่า มนุษย์ทุกคนมีศักยภาพที่จะดูแลและพึ่งตนเองและควรมีความรับผิดชอบในชีวิตด้วยการพึ่งพาตนเอง เลี้ยงตนเองให้อยู่รอดอยู่ดีได้ ก็จะไม่เป็นภาระหรือก่อความเดือดร้อนให้แก่ผู้อื่นและสังคมในที่สุดในทางตรงกันข้าม หากบุคคลรับผิดชอบหรือไม่มีความสามารถในการพึ่งตนเองแล้วก็จะเดือดร้อนถึงผู้อื่น เป็นภาระและปัญหาของสังคมต่อไป ดังนั้น การพึ่งตนเองจึงเป็นการดำรงชีวิตที่เหมาะสม เพราะเป็นชีวิตที่ไม่เบียดเบียนกันและกัน อันเป็นหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่สำคัญประการหนึ่ง

2. แนวคิดเกี่ยวกับความเป็นอิสรภาพ ทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียงเป็นที่มุ่งช่วยเหลือเกษตรกรที่ประสบปัญหาการขาดแคลนน้ำเพื่อเกษตรกรรม และความเสียหายของพืชอันเนื่องมาจากความแปรปรวนของดินฟ้าอากาศ ซึ่งเป็นปัญหาหลักที่ทำให้เกษตรกรจำเป็นต้องพึ่งพิงผู้อื่นและกู้หนี้ยืมสินผู้อื่น ซึ่งนับวันก็มีแต่เพิ่มพูนขึ้น ความเป็นอยู่ในสภาพชีวิตที่ช่วยตนเอง และพึ่งพาตนเองไม่ได้ ต้องคอยพึ่งคนอื่นอยู่เสมอ เป็นชีวิตที่ไร้อิสรภาพ เป็นชีวิตที่เป็นทุกข์ การที่สามารถพึ่งพาตนเองได้ ก็เท่ากับเป็นการอยู่อย่างมีอิสรภาพ อยู่อย่างไท เป็นชีวิตที่เป็นอิสระ สามรถที่จะอยู่อย่างมีความสุขได้ตามอัตภาพ

3. แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารจัดการ ทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียงเป็นทฤษฎีที่ว่าด้วยการบริหารจัดการที่ดินและน้ำ โดยอาศัยหลักวิชาการเข้ามาช่วยเพื่อให้เกษตรกรนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดในการดำรงชีวิต จึงเป็นได้ว่า การบริหารจัดการ เป็นทักษะที่สำคัญมาในการดำรงชีวิต บุคคลที่มีความสามารถในการบริหารจัดการในเรื่องใด ๆ ก็ย่อมมีโอกาสประสบความสำเร็จในเรื่องนั้น ๆ เช่น นักเรียน นักศึกษา ที่สามารถบริหารจัดการเกี่ยวกับการเรียนของตนสามารถบริหารเวลาในการอ่านหนังสือ ทำการบ้าน และภารกิจทั้งหลายได้ดี ก็ย่อมมีโอกาสประสบผลสำเร็จในการศึกษาเล่าเรียนมากกว่าผู้ที่ไม่รู้จักการบริหารจัดการที่ดี แต่ทักษะในการบริหารจัดการนี้ ไม่ใช่ทักษะที่เกิดขึ้น ง่าย ๆ แต่เป็นทักษะที่ต้องอาศัยความสามารถในการคิด การจัดระบบรวมทั้งการฝึกฝนที่เพียงพอ ซึ่งในอดีตที่ผ่านมาจะพบได้ว่า การศึกษาของไทยยังไม่ได้ให้ความสำคัญในเรื่องนี้เท่าที่ควร

4. แนวคิดเกี่ยวกับการทำงานการทำงานใด ๆ จะให้ได้ผลตามต้องการนั้นต้องอาศัย คุณสมบัติหลายประการ เช่น

4.1 ความขยัน อดทน ไม่ท้อถอย การลงมือทำงานใด ๆ จำเป็นต้องอดทน ไม่ท้อถอยและไม่เกียจคร้าน งานจึงจะสำเร็จ ซึ่งในการนำทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้มีข้อแนะนำว่า นอกจากจะต้องดูให้เหมาะสมกับปัจจัยและสิ่งแวดล้อมทั้งหลายแล้วผู้ทำยังต้องมีความขยัน ไม่เกียจคร้าน ต้องอดทน และไม่ท้อถอยง่าย ๆ จึงจะประสบผลสำเร็จ

สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ
ห้องสมุดงานวิจัย
วันที่ 30 ก.ค. 2555
เลขทะเบียน 250449
เลขเรียกหนังสือ

สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ ห้องสมุดงานวิจัย

4.2 ความสามัคคีและการรวมกลุ่ม เป็นคุณสมบัติที่จำเป็น ดังปรากฏในทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียงขั้นที่ 2 ที่ให้เกษตรกรรวมพลังกันในรูปกลุ่มหรือสหกรณ์เพื่อดำเนินงานในด้านต่าง ๆ โดยชุมชนต้องมีความสามัคคี ร่วมมือร่วมใจในการช่วยเหลือซึ่งกันและกันทำนองเดียวกับการลงแขกแบบดั้งเดิม

4.3 ความใฝ่รู้ในการแสวงหาการศึกษาข้อมูลและความรู้ในการทำการเกษตรตามทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียงได้มีการระบุว่าควรมีการศึกษาสภาพดิน ปรึกษาเจ้าหน้าที่และหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องที่มีความรู้เพื่อที่จะสามารถทำได้อย่างถูกต้องเหมาะสมซึ่งจะทำให้เกิดผลดีต่อไป มิใช่ลงมือทำโดยขาดความรู้ ซึ่งแสดงให้เห็นว่า การแสวงหาและการศึกษาข้อมูล และความรู้ต่าง ๆ เป็นสิ่งที่สำคัญในการประกอบการงานทั้งหลายให้ได้ผลดี

4.4 การอยู่ร่วมกันอย่างเกื้อกูลกัน ในการทำการเกษตรตามทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อให้สามารถเลี้ยงตนได้อย่างพอเพียงนั้น มีข้อเสนอแนะว่า ควรมีการเลี้ยงสัตว์ที่เกื้อกูลต่อกัน เช่น เลี้ยงไก่ เป็ด หมู บริเวณของสระน้ำ หรือบริเวณบ้าน เพื่อใช้มูลเป็นอาหารของปลา ปลาเป็นอาหารของคน และอาจขายเป็นรายได้เสริมด้วยการอยู่ร่วมกันอย่างเกื้อกูลนี้ จึงเกิดประโยชน์ด้วยกันทุกฝ่าย ซึ่งแนวคิดที่สามาช่วยให้โลกเกิดสันติภาพได้

5. แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนา ทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียงเป็นทฤษฎีที่เป็นไปตามลำดับขั้น คือ เมื่อทำขั้นที่ 1 ได้แล้ว ก็สามารถจะทำขั้นที่ 2 ได้ ที่จะทำให้ได้ผลที่สมบูรณ์ขึ้นกว่าขั้นที่ 1 และเมื่อทำขั้นที่ 2 ได้แล้ว ก็สามารถจะพัฒนาไปทำขั้นที่ 3 ที่จะทำให้ได้ผลที่มากขึ้นกว่าขั้นที่ 2 ทฤษฎีนี้จึงเป็นทฤษฎีที่เหมาะสมกับธรรมชาติมนุษย์ ซึ่งเป็นผู้มีศักยภาพที่จะพัฒนาขึ้นไปได้เรื่อย ๆ

6. แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม และความร่วมมือจกทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องทฤษฎีนี้ให้ความสำคัญต่อการมีส่วนร่วมของชุมชน สังคม และทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องดังจะเห็นจากขั้นที่ 2 ของทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียง ที่เริ่มให้เกษตรกรรวมกลุ่มพัฒนางานในแต่ละด้าน เช่น ด้านผลผลิต ด้านตลาด ความเป็นอยู่ สวัสดิการ การศึกษา เป็นต้น และขั้นที่ 3 การติดต่อ ประสานงานเพื่อจัดหาทุนจากธนาคาร บริษัทเอกชนต่าง ๆ มาช่วยกันลงทุนและพัฒนาคุณภาพชีวิตรวมทั้งการได้รับความร่วมมือจากทุกฝ่ายที่ เกี่ยวข้องไม่ว่าจะเป็นส่วนราชการ องค์กรเอกชน ตลอดจนสมาชิกในชุมชนนั้น ๆ แสดงให้เห็นว่าการได้รับความร่วมมือและการมีส่วนร่วมของกลุ่มคนยิ่งมาก ยิ่งกว้าง ก็จะยิ่งทำให้ระดับการพัฒนายิ่งสูง หรืออีกนัยหนึ่ง กล่าวได้ว่า การพัฒนาจะทำได้มากน้อยเพียงใด ขึ้นอยู่กับความมากน้อยของการมีส่วนร่วมของสมาชิกในสังคม/ชุมชนนั้น

7. แนวคิดเกี่ยวกับการประยุกต์ใช้ทฤษฎีการนำทฤษฎีใด ๆ ไปใช้ จำเป็นต้องดูว่ามีความเหมาะสมกับสภาพแวดล้อม และปัจจัยต่าง ๆ ที่จะเป็นหรือไม่ ดังพระราชดำรัสเมื่อวันที่ 4 ธันวาคม 2538 ณ ศาลาดุสิดาลัย ซึ่งมีความหมายตอนหนึ่งว่า “...การทำตามทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียงนี้มิใช่ของง่าย ๆ แล้วแต่สถานที่ แล้วแต่โอกาส แล้วแต่งบประมาณ เพราะว่าเดี๋ยวนี้ประชาชนทราบถึงทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียงอย่างกว้างขวาง และแต่ละคนก็อยากได้ให้ทางราชการขุดสระแล้วช่วยแต่มันไม่ใช่สิ่งที่ง่ายนัก บางแห่งขุดสระแล้วไม่มีน้ำ แม้จะมีฝน น้ำก็อยู่ไม่ได้ เพราะมันรั่วหรือบางทีก็เป็นที่ที่รับน้ำไม่ได้ ทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียงนี้จึงต้องมีพื้นที่ที่เหมาะสมด้วย...”และหากสภาพภูมิประเทศไม่เหมาะสมทำทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียงได้ ก็ต้อง

หาหนทางอื่นที่เหมาะสมต่อไป หรือหากดำเนินการด้านเกษตรกรรมอื่นใด ได้ผลอยู่แล้ว ก็ไม่ควรปรับเปลี่ยนมาทำทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียง เพราะไม่จำเป็น ดังนั้นการประยุกต์ใช้ความรู้ใด ๆ จึงต้องดูให้เหมาะสมกับความต้องการความจำเป็น สภาพแวดล้อม และปัจจัยต่าง ๆ มิใช่เพียงเห็นว่าเป็นทฤษฎีที่ได้รับความนิยมก็จะลงมือทำ

แนวคิดทั้ง 7 ประการที่กล่าวมา เป็นแนวคิดที่มีอยู่พร้อมในทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งเกษตรกรดำเนินการตามทฤษฎีดังกล่าวจนบังเกิดผลแล้ว ก็ย่อมจะเกิดการพัฒนาคุณสมบัติต่าง ๆ ตามแนวคิดดังกล่าวด้วย และคงไม่มีใครปฏิเสธว่า คุณสมบัติต่าง ๆ ดังกล่าวเป็นสิ่งที่ไม่จำเป็นหรือไม่สำคัญ ตรงกันข้ามกลับจะเห็นว่าคุณสมบัติข้างต้น เป็นคุณสมบัติที่น่าจะเป็นคุณสมบัติพื้นฐานของคนไทยทุกคน เพื่อการดำรงชีวิตที่ดีและการมีสังคมที่ดี เพราะปัญหาต่าง ๆ จำนวนมากที่รุมเร้าคนไทย และสังคมไทยปัจจุบันก็มาจากกการขาดคุณสมบัติดังกล่าว ดังนั้น จึงควรที่วงการศึกษาไทย จะหันมาทบทวนดูว่า การจัดการศึกษา โดยเฉพาะการศึกษาขั้นพื้นฐาน ซึ่งประชาชนทุกคนพึงได้รับ ได้มุ่งพัฒนาคุณสมบัติดังกล่าวหรือไม่ เพียงใด

กล่าวโดยสรุป เกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงกับการประยุกต์ใช้ ด้วยหลักการที่หนึ่ง การนำหลักการของเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้กับการพัฒนาที่ยั่งยืนที่จุดเริ่มต้นคือ การฟื้นฟูฐานะเศรษฐกิจ ชุมชนท้องถิ่น ด้วยการฟื้นฟูและขยายเครือข่ายเกษตรกรรมยั่งยืน การพัฒนาขีดความสามารถในการผลิตและบริโภคอย่างพออยู่พอกินขึ้นไปถึงขั้นแปรรูปอุตสาหกรรมครัวเรือน สร้างอาชีพ และทักษะวิชาการที่หลากหลาย เกิดตลาดซื้อขาย สะสมทุน สู่เศรษฐกิจพอเพียงระดับประเทศตามกระแสโลก และหลักการที่สอง การนำหลักการของเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้กับการศึกษา ด้วยการนำแนวคิดเดียวกับการพึ่งตนเอง ความเป็นอิสรภาพ การบริหารจัดการตามหลักวิชาการ และการทำงาน ที่ต้องมีความขยัน อดทน ความสามัคคี และการรวมกลุ่ม ความใฝ่รู้ในการแสวงหาการศึกษาข้อมูลและความรู้ การอยู่ร่วมกันอย่างเกื้อกูลกัน การพัฒนาตามลำดับขั้น การมีส่วนร่วมและความร่วมมือจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง และการประยุกต์ใช้ทฤษฎีต้องเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมและปัจจัยต่าง ๆ ดังนั้นการจัดบริหารจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน ควรให้ความรู้ความเข้าใจแก่นักเรียน และชุมชนให้เข้าใจหลักการและนำไปใช้อย่างเหมาะสม

การประยุกต์ใช้แนวคิดของทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียงในการจัดการศึกษา จากแนวคิดทฤษฎีพอเพียงหรือทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียงดังกล่าว เป็นแนวคิดที่แฝงตัวอยู่ในทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียงทั้งสิ้น คงไม่มีใครปฏิเสธได้ว่าเป็นแนวคิดที่ไม่สำคัญต่อการดำรงชีวิต โดยเฉพาะอย่างยิ่งสำหรับประชาชนชาวไทยแล้ว แนวคิดเหล่านี้ควรเป็นแนวคิดหลักในการพัฒนาพลเมืองของประเทศให้มีการดำรงชีวิตที่อยู่รอด อยู่ดี มีคุณภาพชีวิตและสังคมที่ดีขึ้น จึงสมควรที่ผู้เกี่ยวข้องกับการศึกษาของไทย จะหันมาทบทวนและพิจารณาใช้แนวคิดเหล่านี้ในการจัดการศึกษา และพัฒนาการศึกษาของประเทศให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อไปซึ่งประเด็นที่สามารถนำไปใช้ได้มีหลายประเด็นด้วยกัน แต่ในที่นี้ผู้ศึกษาจะขอเลือกเฉพาะที่สำคัญ ๆ มาอภิปราย ดังนี้ (ทิศนา แขมมณี,2544)

1. การประยุกต์ใช้ในด้านจุดมุ่งหมายของการศึกษา จากการวิเคราะห์ทฤษฎี เศรษฐกิจพอเพียง ดังกล่าวข้างต้น พบว่า การดำรงชีวิตในระดับที่อยู่รอด พออยู่พอกิน และอยู่ดีนั้น บุคคลจำเป็นต้องมีคุณสมบัติ ดังนี้

1.1 รู้จักพึ่งตนเอง

1.2 ดำรงชีวิตอย่างมีอิสรภาพ

1.3 มีความสามารถในการบริหารจัดการ รู้จักคิด รู้จักจัดระบบ

1.4 มีความขยัน อดทน ไม่ท้อถอย

1.5 มีความสามัคคี มีการแสวงหาความร่วมมือ และให้ความร่วมมือ มีการรวมกลุ่ม และมีความสามารถในการทำงาน ร่วมกันเป็นกลุ่ม เป็นคณะ เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อทุกฝ่าย

1.6 มีการศึกษาหาข้อมูล ข้อความรู้ เพื่อนำมาใช้ในการปฏิบัติงานและแก้ไขปัญหาต่าง ๆ

1.7 รู้จักอยู่ร่วมกันอย่างเกื้อกูลกัน

1.8 รู้จักพัฒนาตนเองขึ้นตามลำดับ

1.9 สามารถนำความรู้ หลักการ แนวคิด หรือทฤษฎีต่าง ๆ ไปประยุกต์ใช้อย่างเหมาะสม

ทั้งนี้ประเด็นสำคัญการนำทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้กับการศึกษาอยู่ในจุดหมายหลักของหลักสูตรแล้ว คือ เรื่องการแก้ไขปัญหามีความสามารถทำงาน การอยู่ร่วมกันกับผู้อื่น และใฝ่หาความรู้ นอกจากนั้นมีกระจายอยู่ในจุดประสงค์ของกลุ่มประสบการณ์ต่าง ๆ ได้แก่ เรื่องความสามัคคี การใช้ความรู้ในการตัดสินใจ การปรับปรุงและพัฒนาตนเองในกลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย ส่วนในกลุ่มการงานและพื้นฐานอาชีพ มีจุดประสงค์ในเรื่องการทำงาน ในชีวิตประจำวันงานพื้นฐานอาชีพในการประกอบอาชีพและมีนิสัยที่ดีในการทำงานและรู้จักพึ่งตนเอง นอกจากนั้น
ไม่ปรากฏชัดเจน จึงเห็นได้ว่าส่วนที่หดหายไป คือ เรื่องการดำรงชีวิตอย่างมีอิสรภาพ ความสามารถในการบริหารจัดการ การรู้จักอยู่ร่วมกันอย่างเกื้อกูลกัน และการเป็นผู้มีความขยันอดทนและไม่ท้อถอย

เนื่องจากจุดมุ่งหมายเป็นทิศทางที่นำไปสู่เป้าหมาย จุดหมายหลักของหลักสูตร จึงเป็นเรื่องสำคัญที่ต้องพิจารณาอย่างถี่ถ้วน ซึ่งเมื่อพิจารณาตกลงแล้วว่าเป็นสิ่งใด สิ่งนั้นก็ควรจะเป็นเรื่องที่ได้รับการส่งเสริมตลอดหลักสูตรในทุกกลุ่มประสบการณ์ เพื่อให้ผู้เรียนไปถึงจุดหมายนั้นให้ได้ แนวคิดหลักทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียงหลายแนวคิดเป็นสิ่งที่เป็นพื้นฐานจำเป็น จึงควรที่ผู้เกี่ยวข้องและรับผิดชอบ ในการพัฒนาและบริหารหลักสูตร จะนำไปพิจารณาทบทวน และปรับปรุงแก้ไขเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ผู้เรียนต่อไป

2. การประยุกต์ใช้ในด้านการพัฒนาและการใช้หลักสูตร ทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียงเป็นทฤษฎีที่ช่วยให้เกษตรกรสามารถที่จะประกอบอาชีพเกษตรกรรมให้เกิดผลพอเพียงที่จะเลี้ยงตนเองให้ดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างเหมาะสมตามอัตภาพ การศึกษา จึงน่าจะทำหน้าที่ในด้านการพัฒนาสติปัญญาของบุคคลให้สามารถที่จะพึ่งตนเองในการดำรงชีวิตประจำวันและแก้ปัญหาต่าง ๆ ในชีวิตประจำวันได้ ดังนั้นหลักสูตร

จึงควรที่จะประกอบไปด้วยสาระที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมต่าง ๆ ในชีวิตประจำวัน และปัญหาในการดำรงชีวิต โดยมีการบูรณาการความรู้ ทักษะ แบะเจตคติที่จะเป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิต เพื่อช่วยให้เกิดความเข้าใจ และมีพัฒนาในเรื่องนั้น ๆ แต่เนื่องจากกิจกรรมการดำเนินชีวิตประจำวันในแต่ละแห่ง อาจมีลักษณะแตกต่างกัน ดังนั้น การจัดสาระของหลักสูตรให้เหมาะสมกับท้องถิ่นจึงเป็นเรื่องสำคัญ ตัวอย่างเช่น เด็กที่อยู่ภาคกลางที่มีการทำนามาก ก็ควรเรียนรู้เกี่ยวกับเรื่องข้าว และการทำนาให้มาก และลึกซึ้ง เด็กที่อยู่ติดกับชายทะเล ควรเรียนรู้เกี่ยวกับเรื่องการประมง ซึ่งเป็นหลักสูตรท้องถิ่นที่ยึดกิจกรรมการดำรงชีวิตการแก้ปัญหาและพัฒนาตนเองในการดำรงชีวิตเป็นแกน อันจะทำให้การศึกษาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาชีวิตได้จริง กิจกรรมการดำรงชีวิตควรเริ่มจากใกล้ตัวไปไกลตัว หรือจากระดับแคบไปกว้าง โดยมีการจัดสัดส่วนที่เหมาะสม

หลักสูตรในอดีต เคยเป็นหลักสูตรรายวิชา ซึ่งมักจะมุ่งที่เนื้อหาสาระเรื่องต่าง ๆ ซึ่งอาจไม่สอดคล้องกับชีวิตประจำวันของผู้เรียน การเรียนรู้เรื่องต่าง ๆ มีลักษณะแยกกับการทำกิจกรรมในชีวิตประจำวัน ผู้เรียนจึงไม่สามารถนำสิ่งที่เรียนรู้มาใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันได้ต่อมาหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) จึงได้ปรับเนื้อหาสาระให้มีลักษณะเป็นหน่วยใหญ่ ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิตประจำวัน และบูรณาการความรู้ทักษะ และเจตคติที่ต้องการเข้าไป โดยเปิดโอกาสให้ท้องถิ่นสามารถปรับสาระให้เหมาะสมกับท้องถิ่นของตน นับว่าหลักสูตรปัจจุบัน มีลักษณะที่ส่งเสริมการเรียนรู้เรื่องที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตมากขึ้น แต่ก็ยังมีข้อสังเกตว่าหลักสูตรดังกล่าว แม้จะจัดออกมาเป็นหน่วยบูรณาการแล้วก็ตามแต่การเน้น ในเรื่องการพึ่งตนเองในการดำรงชีวิต การแก้ปัญหาในชีวิตประจำวัน และการพัฒนาตนเอง หรือพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ดียิ่งขึ้นยังปรากฏน้อย จึงเป็นประเด็นที่ผู้เกี่ยวข้องกับการพัฒนาและการใช้หลักสูตรควรพิจารณาทบทวน เพื่อปรับปรุงให้หลักสูตรมีคุณภาพยิ่งขึ้น โดยอาจจะนำแนวคิดหลักที่น่าจะปลูกฝังให้แน่นในตัวผู้เรียนที่สำคัญ ๆ ได้แก่ การรู้จักพึ่งตนเอง รู้จักคิดและบริหารจัดการ เรื่อง
ต่าง ๆ อย่างเป็นระบบ การใฝ่รู้ ศึกษาค้นคว้าหาความรู้ และข้อมูลมาใช้ในการปฏิบัติงาน การนำความรู้ไปประยุกต์ใช้อย่างเหมาะสม และการทำงานร่วมกัน ด้านความขยันอดทน ไม่ท้อถอย รวมทั้งสามารถทำงานเป็นหมู่คณะ มีความสามัคคี และสามรถอยู่ร่วมกันอย่างเกื้อกูลกันรวมทั้งรู้จักที่จะพัฒนาตนเองและชีวิตให้ดีขึ้นตามลำดับ แนวคิดหลักเหล่านี้ถ้าได้มีการปลูกฝังบ่อย ๆ ในหน่วยการเรียนทุกหน่วย (ถ้าเป็นไปได้) ก็จะช่วยให้การเรียนรู้ฝังแน่นในตัวของผู้เรียน ซึ่งจะส่งผลให้ผู้เรียนมีคุณสมบัติเหล่านี้ เป็นฐานที่แน่นหนาในการดำรงชีวิต และการเรียนรู้ในขั้นสูง ๆ ขึ้นไป
สิ่งนี้อาจจะไม่เกิดขึ้นหากการเรียนรู้นั้นเกิดขึ้นในหน่วยการเรียนใดหน่วยการเรียนหนึ่งเท่านั้น

3. การประยุกต์ใช้ในด้านการจัดการเรียนการสอนโดยทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียงได้กำหนดการดำเนินโครงการเป็นขั้นตอน 2 ขั้นตอนด้วยกันคือ

ขั้นที่ 1 เป็นการจัดการเรื่องที่ดินและน้ำ ซึ่งจะทำให้เกษตรกรสามารถประกอบอาชีพได้ผลพอเพียงแก่การดำรงชีวิตในระดับประหยัด เมื่อดำเนินการขั้นที่ 1 ได้ผลแล้ว

ขั้นที่ 2 ซึ่งจะช่วยให้เกษตรกรได้รับประโยชน์ เพิ่มมากขึ้น ทั้งนี้ในขณะดำเนินการไม่ว่าจะในขั้นใด สิ่งที่เกษตรกรพึงทำก็คือ การปรึกษาผู้รู้เพื่อให้ได้แนวทางที่เหมาะสมในการทำเพื่อให้ได้ผลสูงสุด เช่น การขอข้อมูลความรู้ และคำแนะนำจากกรมพัฒนาที่ดิน กรมวิชาการเกษตร กรมชลประทาน การมส่งเสริมการเกษตร ตลอดจนนายอำเภอ เกษตรตำบล และเจ้าหน้าที่อื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง การดำเนินการเช่นนี้มีลักษณะเป็นการเรียนรู้ตามธรรมชาติ คือ มีการเรียนรู้จากการลงมือกระทำ และการแสวงหาข้อมูลความรู้ มาแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น หรือเพื่อเพิ่มผลผลิตให้มากขึ้น การเรียนรู้ในลักษณะนี้เป็นการเรียนรู้ที่มีความหมาย และเกิดประโยชน์ต่อผู้เรียนโดยตรง เป็นการเรียนรู้ทั้งทางด้านทฤษฎีและปฏิบัติควบคู่กันไป

ดังนั้นการจัดทำแนวการสอน ที่มีลักษณะตามที่พึงประสงค์จึงเป็นเรื่องสำคัญที่ผู้เกี่ยวข้องกับการจัดหลักสูตรและการสอน พึงให้ความสำคัญและดำเนินการอย่างจริงจังต่อไป แนวการสอนดังกล่าวควรมีลักษณะที่สำคัญดังนี้

3.1 การจัดการเรียนการสอน ควรมีลักษณะที่ให้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลางคือ ให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้ และได้เรียนรู้กระบวนการต่าง ๆ ที่จำเป็นซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนเกิดความคิดรวบยอดและความเข้าใจในสิ่งที่เรียนอย่างแท้จริง

3.2 การจัดการเรียนการสอน ควรให้มีการเรียนรู้ทั้งทางด้านทฤษฎีและปฏิบัติควบคู่กันไปอย่างสมดุล เพื่อให้ผู้เรียนได้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างข้อความรู้กับการปฏิบัติจริง และส่งเสริมการนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในสภาพการณ์ต่าง ๆ ให้มาก เพื่อให้ผู้เรียนเกิดความสามารถ และความชำนาญในการใช้ความรู้ให้เป็นประโยชน์

3.3 การจัดการเรียนการสอน ควรมีการเน้นในเรื่องการแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่อยู่ในชีวิตประจำวัน รวมทั้งการพัฒนาตนเอง และคุณภาพชีวิต ให้ดีขึ้นตามลำดับ

4. การจัดการเรียนการสอน ควรบูรณาการแนวคิดของทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียงเข้าไปในหน่วยการเรียนและสาระต่าง ๆ ให้มากที่สุด รวมทั้งในกิจกรรมประจำวันทั้งที่บ้านและที่โรงเรียน เพื่อช่วยให้ผู้เรียนเกิดการพัฒนาตามแนวคิดดังกล่าวได้จริง คือสามารถพึ่งตนเองได้ มีการดำรงชีพอย่างอิสรภาพ มีความสามารถในการบริหารจัดการ มีความใฝ่รู้ สามารถนำความรู้ไป ประยุกต์ใช้อย่างเหมาะสม รู้จักพัฒนาตนเอง สามัคคีและทำงานร่วมกันเป็นหมู่คณะ และอยู่ร่วมกันอย่างเกื้อกูลกัน ทั้งนี้โดยการสอนย้ำและให้ปฏิบัติบ่อย ๆ เพื่อให้เกิดเป็นความตระหนักและทักษะที่ชำนาญ

5. ควรจัดสภาพแวดล้อม กิจกรรมประจำวัน และวิถีชีวิตของครูและบุคลากรในสถานศึกษา ให้เป็นตัวอย่างที่ดี แก่ผู้เรียนในเรื่องต่าง ๆ ตามข้อ 4. ที่ต้องการจะปลูกฝังให้แก่ผู้เรียน

6. การประยุกต์ใช้ในด้านการวัดและประเมินผลการศึกษา การจัดหลักสูตรและการเรียนการสอนดังกล่าวข้างต้น แม้มีผู้เห็นด้วยและพยายามจะพัฒนาปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมมากขึ้นเพียงใด แต่หากระบบการวัดและประเมินผลการศึกษายังไม่สามารถปรับให้สอดคล้องกันแล้ว ก็จะเป็นอุปสรรคทำให้การพัฒนานั้นไม่สำเร็จได้ หากระบบการวัดและประเมินผลยังถูกจำกัดอยู่ที่การวัดความรู้ความจำ การให้ครูเปลี่ยนพฤติกรรมการสอนจากการให้ความรู้ มาเป็นการให้ผู้เรียนได้เรียนรู้กระบวนการต่าง ๆ ที่จำเป็น ก็คงเป็นไป

ได้ยาก หากแนวทางการสอนและจุดมุ่งหมายของหลักสูตรมุ่งเน้นที่การพัฒนาความคิด ความเข้าใจ การเรียนรู้ทักษะกระบวนการที่หลากหลายที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต การนำความรู้ไปใช้ในการดำรงชีวิตและแก้ปัญหาต่าง ๆ ในชีวิต รวมทั้งการพัฒนาคุณสมบัติต่าง ๆ ที่จำเป็น เช่น การพึ่งตนเองการพัฒนาตนเอง การใฝ่รู้การบริหาจัดการ

การทำงานเป็นหมู่คณะ ฯลฯ การวัดและประเมินผลการเรียนการสอน จำเป็นต้องมีเกณฑ์ และเครื่องมือที่จะใช้วัดและประเมินผลที่เหมาะสมกับสิ่งที่จะวัดด้วย เรื่องนี้ จึงเป็นเรื่องใหญ่อีกเรื่องหนึ่งที่วงการศึกษาจะต้องให้ความสนใจ และพยายามพัฒนาให้ทันต่อความต้องการและความเปลี่ยนแปลง

7. การประยุกต์ใช้ในด้านการบริหารจัดการเกี่ยวกับการศึกษา ในการดำเนินการตามทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียงนั้น ปัญหาใหญ่ข้อหนึ่งซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงเล็งเห็นคือ การลงทุนที่ค่อนข้างสูงในปัจจัยต่าง ๆ ที่จำเป็น เช่น การขุดสระน้ำ การตั้งโรงเรือน การทำชลประทาน เป็นต้น ซึ่งพระองค์ทรงเห็นว่าเกษตรกรควรจะต้องได้รับความช่วยเหลือจากภายนอก คือ จากทางรัฐบาล มูลนิธิ บริษัท ห้างร้านเอกชน และอื่น ๆ ในทางการศึกษาก็ควรเป็นเช่นเดียวกัน สถาบันของรัฐและเอกชนต่าง ๆ ควรพิจารณาให้ความช่วยเหลือและลงทุนในกิจกรรมต่าง ๆ ทางการศึกษาที่จะเป็นประโยชน์ต่อปวงชน ทั้งนี้ควรยึดหลักตามพระราชดำริอันประจักษ์ชัดแล้วว่า ได้อำนวยประโยชน์อย่างมากแก่พสกนิกร โดยส่วนร่วม ซึ่งได้แก่ “การลงทุนเพื่อให้มีผลิตผลมากขึ้น ข้อหนึ่ง การลงทุนเพื่อให้ไม่ต้องเสียเงินอีกข้อหนึ่ง เป็นสิ่งที่คุ้ม” (พระราชดำรัสพระราชทานเมื่อวันที่ 4 ธันวาคม 2540) ดังจะเห็นได้จากที่ทางมูลนิธิชัยพัฒนาได้สนับสนุนเงินจำนวน 18 ล้านบาท เพื่อให้ดำเนินการขุดคลองให้เสร็จภายในหนึ่งเดือน ก่อนที่พายุลินดาจะเข้ามาทำให้น้ำท่วมจังหวัดชุมพร ซึ่งปรากฏว่าได้ผลเพราะถ้าน้ำท่วม ความเสียหายที่เกิดขึ้น จะมากยิ่งกว่าเงินที่เสียไป หรือการลงทุนขุดสระหรือการทำชลประทาน ที่จะช่วยให้ประชนสามารถทำการเพาะปลูกทำนาเลี้ยงตนเองได้ แม้จะใช้ทุนมาก แต่ก็จะเกิดประโยชน์คุ้มค่าในระยะยาว จะเห็นได้ว่า “แนวพระราชดำริในการลงทุนนี้เป็นไปเพื่อประโยชน์ของมวลประชาเป็นส่วนใหญ่และเป็นไปเพื่อประโยชน์ในระยะยาว อันจะเดความคุ้มค่า” แนวคิดเช่นนี้น่าที่ผู้บริหาร สถาบันของรัฐและเอกชน พึงใช้เป็นหลักในการลงทุน ซึ่งหากมีการปฏิบัติเช่นนี้โดยทั่วไปแล้ว ภาวะวิกฤตทางเศรษฐกิจของประเทศ ที่ประชาชนกำลังได้รับผลคงจะไม่เกิดขึ้น

กล่าวโดยสรุปคือ การประยุกต์ใช้แนวคิดของทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียงในการจัดการศึกษาประกอบด้วย ด้านจุดมุ่งหมายของการศึกษา ด้วยการปลูกฝังนิสัยรักการทำงาน การอยู่ร่วมกันกับผู้อื่น และใฝ่หาความรู้ของผู้เรียน ด้านการพัฒนาและการใช้หลักสูตร โดยมีการบูรณาการความรู้ ทักษะ และเจตคติที่จะเป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตทุกหน่วยการเรียนและทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้ ด้านการจัดการเรียนการสอน ที่ยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง เพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนได้ใช้ความคิดและเรียนรู้กระบวนการต่าง ๆ ที่จะเป็นในการดำรงชีวิต ด้านการวัดและประเมินผลการศึกษามุ่งเน้นวัดที่กระบวนการเรียนรู้ของผู้เรียนแทนการวัดเฉพาะความรู้ และด้านการบริหารจัดการเกี่ยวกับการศึกษา ควรใช้หลักการลงทุนตามความเหมาะสมกับความจำเป็น สภาพแวดล้อมและปัจจัยต่างๆ ของโรงเรียนและชุมชน

2.2 องค์การแห่งการเรียนรู้ (learning organization : LO)

แนวคิดของ "องค์การแห่งการเรียนรู้" หรือ learning organization (LO) เริ่มจาก Chris Argyris และ Donald Schon (1978) ศาสตราจารย์ด้านจิตวิทยา และศาสตราจารย์ด้านปรัชญาตามลำดับซึ่งทั้งสองเป็นชาวสหรัฐอเมริกา ได้เขียนตำราเกี่ยวกับการเรียนรู้ของบุคคลในองค์การและเป็นผู้ใช้ คำว่า "องค์การแห่งการเรียนรู้" (learning organization หรือ LO) แต่ตำราที่ทั้งสองเขียนนั้น ค่อนข้างจะเป็นวิชาการและอ่านยาก จึงไม่ค่อยเป็นที่นิยมแพร่หลาย

บุคคลผู้ที่มีบทบาทในการสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับองค์การแห่งการเรียนรู้ และ มีงานเขียนเกี่ยวกับ learning organization (LO) แพร่หลายจนเป็นที่ยอมรับคือ Poter Senge และงานเขียนที่สร้างชื่อของเขา คือ The Fifth Discipline : The art practice of the learning organization (1990), The Fifth Discipline Fieldbook : Strategies and tool for building a learning organization (1994) และ The Dance of Change (1999) โดย Peter Senge เลือกที่จะใช้คำว่า learning organization (LO) แทนคำว่า organization learning (LO) ของ Chris Argyris และ Donald Schon แนวคิดขององค์การแห่งการเรียนรู้นี้เน้นที่การเรียนรู้ (learning) ที่เกิดขึ้นโดยการสร้างจากคนในองค์การที่อยู่กับปัญหา ที่ต้องเรียนรู้แนวทางแก้ไขปัญหา เพื่อการเปลี่ยนแปลงที่ดี ที่คุ้มค่าให้ประโยชน์ทั้งบุคคล ทีม และองค์การ คิดและทำสิ่งใหม่ที่ดีกว่าเดิม เป็นการพัฒนาเจตคติ ค่านิยม นอกเหนือจากทักษะฝีมือและผลสัมฤทธิ์ตามเป้าหมาย แนวคิดเกี่ยวกับ learning organization (LO) ของ Peter Senge นี้เป็นองค์ความรู้ที่เขาประมวลได้จากประสบการณ์จากการเป็นที่ปรึกษาองค์การรับบริษัทของเขาเอง (วีระวัฒน์ ปันนิตามัย, 2544)

จากการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับองค์การแห่งการเรียนรู้ ในประเทศ พบว่า ได้มีการนำแนวคิดของ Senge มาปรับใช้เมื่อไม่นานมานี้ และมีการใช้คำที่มีความหมายใกล้เคียงกันหลายคำ เช่น องค์การแห่งคุณภาพ (วิฑูรย์ สิมะโชคดี, 2540) องค์การอัจฉริยะ (faster learning organization) (วีรวุธ มาฆะศิรานนท์, 2542) องค์การแห่งความเป็นเลิศ (excellent organization) องค์การไร้รูปแบบ (crazy organization) (เสน่ห์ จุ้ยโต, 2545) เป็นต้น

2.2.1 **ความหมายขององค์การแห่งการเรียนรู้**

ความหมายขององค์การแห่งการเรียนรู้ นี้มีนักวิชาการให้นิยามไว้แตกต่างกัน ดังจะได้นำเสนอ ตามตารางที่ 1

ตารางที่ 1 นิยามขององค์การแห่งการเรียนรู้ (LO)

นักวิชาการ / แหล่งข้อมูล	นิยามของ "องค์การแห่งการเรียนรู้"
วิฑูรย์ สิมะโชคดี (2543 ก)	องค์การที่เปิดโอกาสให้สมาชิกทุกคนได้ แสดงความสามารถของตนเองอย่างเต็มที่ และอย่างต่อเนื่อง เพื่อสร้างผลลัพธ์ที่องค์การต้องการ โดยองค์การสนับสนุนให้สมาชิกได้ "คิดใหม่" ทำงานร่วมกัน และเกิดการเรียนรู้ ร่วมกันเพื่อสร้าง "องค์ความรู้" อันเป็นเอกลักษณ์ขององค์การขึ้น
วิโรจน์ สารรัตนะ (2544)	เป็นองค์การที่สมาชิกมีความตื่นตัวและมีแรงบันดาลใจที่จะ พัฒนาศักยภาพของตนเองอย่างต่อเนื่อง มีความคิดริเริ่มที่จะสร้างสรรค์สิ่งใหม่ๆ ให้เกิดขึ้นกับองค์การ มีความสัมพันธ์เพื่อการเรียนรีร่วมกันระหว่างสมาชิกกับตัวองค์การเอง เป็นองค์การที่แสวงหาความเป็นไปได้และโอกาสเพื่อการพัฒนา เพื่อความเติบโต เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในสิ่งใหม่ ๆ อย่างต่อเนื่อง
วีระวัฒน์ ปันนิตามัย (2544)	เป็นองค์การที่ขยายขอบเขตสมรรถนะขององค์การ เพื่อสร้างผลที่ต้องการอย่างแท้จริงได้ และผู้คนในองค์การต่างเรียนรู้วิธีที่จะเรียนรู้ด้วยกันอย่างต่อเนื่อง
Senge (1990)	เป็นองค์การที่สมาชิกได้เพิ่มขีดความสามารถของตนอย่างต่อเนื่อง ทั้งในระดับบุคคล ระดับกลุ่ม และระดับองค์การเพื่อไปสู่จุดมุ่งหมายที่บุคคลในระดับต่าง ๆ ต้องการอย่างแท้จริง เป็นองค์การที่มีรูปแบบความคิดใหม่ ๆ (patterns of thinking) และแตกแขนงความคิดให้เกิดขึ้นเป็นที่ปรารถนา และแรงบันดาลใจร่วมกัน (collective aspiration) ของสมาชิกในองค์การ และการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง เรียนรู้วิธีการการเรียนรู้ร่วมกับผู้อื่น และเรียนรู้ไปด้วยกันทั้งองค์การ
Garvin, D.A. (2000)	องค์การที่มีทักษะในการสร้างสรรค์และถ่ายโอนองค์ความรู้ และสามารถปรับขยายพฤติกรรมที่สะท้อนถึง การหยั่งรู้และความรู้ใหม่ ๆ

ตารางที่ 1 นิยามขององค์การแห่งการเรียนรู้ (LO) (ต่อ)

นักวิชาการ / แหล่งข้อมูล	นิยามของ "องค์การแห่งการเรียนรู้"
Hoy, W.K.,and Miskel,C.G. (2001)	เป็นองค์การที่สมาชิกได้พัฒนาขยาย ขีดความสามารถของตนเพื่อการสร้างสรรค์งานและการบรรลุเป้าหมายแห่งงานอยู่อย่างต่อเนื่องเป็นที่ซึ่งแนวคิดแปลกๆ ใหม่ๆ ได้รับการกระตุ้นให้มีการแสดงออก เป็นที่ซึ่งความ

	ทะเยอทะยาน และแรงบันดาลใจของกลุ่มสมาชิกได้รับการสนับสนุนและส่งเสริม เป็นที่ซึ่งสมาชิกได้เรียนรู้ถึงวิธีการเรียนรู้ซึ่งกันและกัน และเป็นทีซึ่งองค์การเองได้มีการขยายศักยภาพเพื่อการแก้ปัญหาและสร้างสรรค์นวัตกรรมใหม่อย่างต่อเนื่อง
Pedler, M.et.al (1991)	องค์การแห่งการเรียนรู้เป็นองค์การที่ส่งเสริมการเรียนรู้ของสมาชิกทุกๆ คน และมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงองค์การอย่างต่อเนื่อง
Watkins and Marsick (1992)	องค์การที่ให้สมาชิกสร้างความเป็นเลิศให้แก่องค์การ ในขณะ เดียวกันก็ใช้องค์การสร้างความเป็นเลิศให้แก่สมาชิก โดยใช้การเรียนรู้เป็นกระบวนการเชิงยุทธศาสตร์ที่ต่อเนื่อง และบูรณาการเขากับการปฏิบัติงาน โดยใช้สมาชิกเป็นตัวกระตุ้นให้เกิดความร่วมมือ และเรียนรู้ร่วมกันเป็นทีม ส่งเสริมการสนทนาอย่างเปิดเผยและมีการพึ่งพากันระหว่างบุคคล องค์การและชุมชน
Marquart and Reynolds (1994)	องค์การที่มีบรรยากาศกระตุ้นการเรียนรู้ของบุคคล และกลุ่มบุคคลให้เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว และสอนให้สมาชิกมีกระบวนการคิด วิเคราะห์ ไตร่ตรอง เพื่อความเข้าใจในสิ่งที่เกิดการเรียนรู้ในความผิดพลาดและความสำเร็จ
Nancy Dixon (1994) (http://skyme.com/insights/3lrnorg.htm)	การที่องค์การมีความสามรที่จะระดมพลังเพื่อสร้างสรรค์กระบวนการทำงานจากสมาชิกขององค์การทั้งหมด และปรับปรุง พัฒนางานด้วยตัวของเขาเอง

ตารางที่ 1 นิยามขององค์การแห่งการเรียนรู้ (LO) (ต่อ)

นักวิชาการ / แหล่งข้อมูล	นิยามของ "องค์การแห่งการเรียนรู้"
Richard Karash (2002)	องค์การที่มีการเรียนรู้และส่งเสริมการเรียนรู้ ตลอดจนมีการแลกเปลี่ยนสารสนเทศระหว่างผู้ปฏิบัติงาน เพื่อสร้างองค์ความรู้สำหรับการทำงานองค์การที่มีความยืดหยุ่นสำหรับการรับรู้และการปรับเปลี่ยนแนวคิดใหม่ ๆ รวมถึงการเปลี่ยนแปลงซึ่งเกิดจากการมีวิสัยทัศน์ร่วมกัน และยังหมายรวมถึงสิ่งที่ผู้ปฏิบัติงาน

	ทุกระดับเพิ่มพูนความสามารถในการสร้างผลลัพธ์ และเอาใจใส่อย่างแท้จริง

จะเห็นได้ว่า ความหมายต่างๆ ขององค์การแห่งการเรียนรู้นั้น สะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ขององค์การกับสิ่งแวดล้อมภายนอก เน้นถึงการปรับตัวในเชิงรุก เพื่อมุ่งสู่อนาคตพึ่งประสงค์ โดยผ่านการเรียนรู้ของบุคคลและทีมเป็นสำคัญ

สรุปความหมายขององค์การแห่งการเรียนรู้ คือ องค์การที่มีการปฏิรูปและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง สมาชิกในองค์การได้รับการพัฒนาความรู้และทักษะการทำงาน มีการกระตุ้นและอำนวยความสะดวกให้บุคลากรเพิ่มขีดความสามารถของตนอย่างต่อเนื่อง และนำสิ่งที่องค์การสนับสนุนก้านการเรียนรู้มาใช้ในการพัฒนาตนเอง และทีมงาน เพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายขององค์การร่วมกัน

2.2.2 ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเป็นองค์การแห่งการเรียนรู้

จากการศึกษาประเด็นสำคัญเกี่ยวกับองค์การแห่งการเรียนรู้นี้พบว่า หลังจากที่ Senge ได้เสนอแนวคิดที่ถือว่าเป็นองค์ประกอบสำคัญในการพัฒนาองค์การสู่องค์การแห่งการเรียนรู้ 5 ประการ ซึ่งได้แก่ 1) การเป็นบุคคลที่รอบรู้ (personal mastery) 2) การมีแบบแผนความคิด (mental models) 3) การมีวิสัยทัศน์ร่วมกัน (shared vision) 4) การเรียนรู้ร่วมกันเป็นทีม (team learning)
และ 5) การคิดอย่างเป็นระบบ (systems thinking) แล้ว ได้มีนักวิชาการที่เห็นความสำคัญและเริ่มสนใจศึกษาอย่างจริงจัง ซึ่งการศึกษาส่วนใหญ่มุ่งศึกษาใน 3 ประเด็น คือ 1) ศึกษาถึงสาเหตุหรือปัจจัยที่ส่งผลให้องค์การเป็นองค์การแห่งการเรียนรู้ 2) ศึกษาเกี่ยวกับเครื่องมือที่ใช้ในการพัฒนาองค์การให้เป็นองค์การแห่งการเรียนรู้และ 3) ศึกษาเพื่ออธิบายคุณลักษณะขององค์การแห่งการเรียนรู้

เสาวรส บุนนาค (2543) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ความสัมพันธ์ระหว่างบรรยากาศ องค์การกับความเป็นองค์การแห่งการเรียนรู้ของฝ่ายการพยาบาล ตามการรับรู้ของพยาบาลวิชาชีพ โรงพยาบาลรัฐ กรุงเทพมหานคร กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ศึกษาเป็นพยาบาลวิชาชีพ ผลการวิจัย ส่วนหนึ่งพบว่า ตัวแปรที่ร่วมกันพยากรณ์ความเป็นองค์การแห่งการเรียนรู้ของฝ่ายการพยาบาล โรงพยาบาลรัฐ กรุงเทพมหานคร ได้แก่การทำงานเป็นทีม การสนับสนุนในการปฏิบัติงาน ความรับผิดชอบในงาน การเปิดโอกาสให้เรียนรู้โดยการทดลอง และมาตรฐานการปฏิบัติงาน ซึ่งร่วมกันพยากรณ์ความเป็นองค์การแห่งการเรียนรู้ได้ถึงร้อยละ 42

วิโรจน์ สารรัตนะ (2544) ได้จัดพิมพ์หนังสือ “โรงเรียน องค์การแห่งการเรียนรู้” เป็นครั้งที่ 2 และได้สรุปกรอบแนวคิดของการพัฒนาโรงเรียนให้เป็นองค์การแห่งการเรียนรู้ว่าสภาพขององค์การในโรงเรียนจำแนกออกเป็น 4 ระบบ คือ ระบบด้านโครงสร้าง ระบบด้านคน ระบบด้านงาน และระบบด้านเทคโนโลยี โดยแต่ละด้านสามารถแยกได้อีกเป็น 10 ระบบย่อย ซึ่งในการพัฒนาโรงเรียนให้เป็นองค์การแห่งการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ จะต้องพัฒนาทั้ง 10 ระบบย่อย ดังนี้

ระบบย่อยที่ 1 ความมีประสิทธิผลของโรงเรียน
ระบบย่อยที่ 2 ความเป็นองค์การวิชาชีพ
ระบบย่อยที่ 3 การตัดสินใจร่วมและวิสัยทัศน์ร่วม
ระบบย่อยที่ 4 กลุ่มบริหารตนเองและการสื่อสาร
ระบบย่อยที่ 5 การจูงใจเพื่อสร้างสรรค์
ระบบย่อยที่ 6 ผู้นำแห่งการเปลี่ยนแปลง
ระบบย่อยที่ 7 วัฒนธรรมและบรรยากาศองค์การเชิงสร้างสรรค์
ระบบย่อยที่ 8 การบริหารเพื่อการเปลี่ยนแปลงและนวัตกรรม
ระบบย่อยที่ 9 การบริหารหลักสูตรและการสอน
ระบบย่อยที่ 10 การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์

ซึ่งระบบย่อยทั้ง 10 สามารถสรุปได้ดังภาพที่ 2

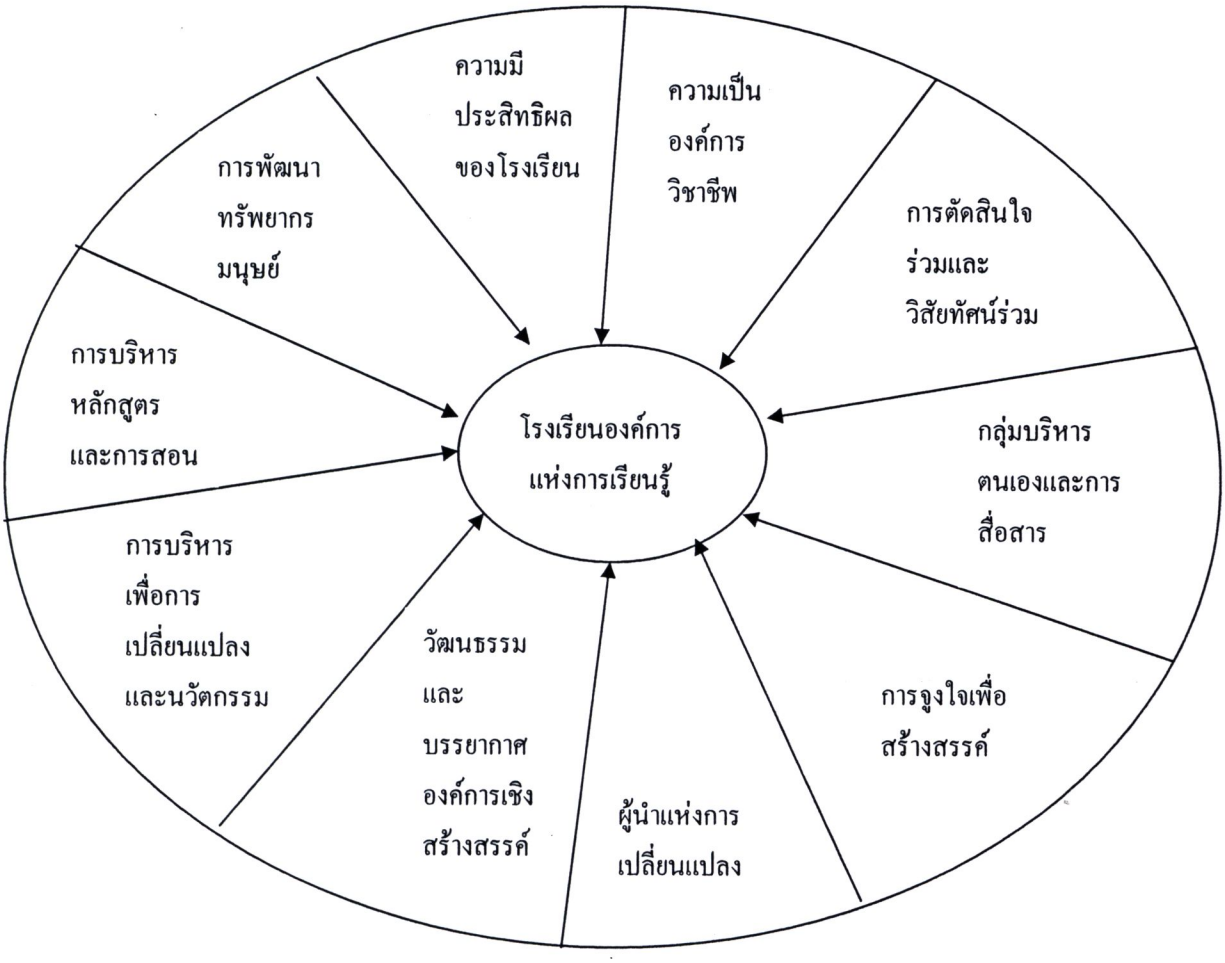

ภาพที่ 2 ระบบย่อยด้านการบริหารที่จะส่งผลต่อการพัฒนาโรงเรียนให้เป็นองค์การแห่งการเรียนรู้ (วิโรจน์ สารรัตนะ, 2544)

วิโรจน์ สารรัตนะ และอัญชลี สารรัตนะ (2545) ได้ศึกษาเรื่อง ปัจจัยทางการบริหารกับความเป็นองค์การแห่งการเรียนรู้ซึ่งการวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัจจัยทางการบริหารกับความเป็นองค์การแห่งการเรียนรู้ในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติเขตการศึกษา 9 ผลการวิจัยพบว่า โรงเรียนประถมศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการประถมศึกษาแห่งชาติ เขตการศึกษา 9 มีการพัฒนาความเป็นองค์การแห่งการเรียนรู้สูงกว่าเกณฑ์ขั้นต่ำของระดับมากไม่มากนัก ในขณะที่การพัฒนาปัจจัยทางการบริหาร อยู่ในระดับมาก จากการศึกษาเปรียบเทียบพบว่า มีเพียงสามกรณี ที่โรงเรียนประถมศึกษาขนาดเล็กมีการพัฒนาต่ำกว่าโรงเรียนขนาดอื่นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ คือ การพัฒนาความมีประสิทธิผลของโรงเรียนซึ่งต่ำกว่าโรงเรียนขนาดใหญ่การพัฒนากลุ่มบริหารตนเองและการติดต่อสื่อสารและการเป็นผู้นำแห่งการเปลี่ยนแปลงซึ่งต่ำกว่าโรงเรียนขนาดกลาง นอกจากนั้น ผลการวิจัยยังพบว่า

ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยทางการบริหารกับความเป็นองค์การแห่งการเรียนรู้อยู่ในระดับปานกลางและมีทิศทางเป็นบวก และเมื่อวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณ พบว่า ปัจจัยทางการบริหารต่างร่วมกันอธิบายความเป็นองค์การแห่งการเรียนรู้ได้ร้อยละ 46.30 โดยปัจจัยการพัฒนาความมีประสิทธิผลของโรงเรียน ปัจจัยการบริหารหลักสูตรและการสอน และปัจจัยการพัฒนากลุ่มบริหารตนเอง และการติดต่อสื่อสารส่งผลอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ผลการวิเคราะห์เส้นทางพบว่า กรอบแนวคิดเชิงทฤษฎีมีความกลมกลืนกับข้อมูลเชิงประจักษ์ โดยมีปัจจัยการพัฒนาความมีประสิทธิผลของโรงเรียน ปัจจัยการสร้างวัฒนธรรมและบรรยากาศองค์การเชิงสร้างสรรค์ ปัจจัยการตัดสินใจร่วมและมีวิสัยทัศน์ ปัจจัยการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ และปัจจัยการบริหารหลักสูตรและการสอนส่งผลโดยตรงต่อความเป็นองค์การแห่งการเรียนรู้นอกนั้นมีอิทธิพลในทางอ้อม ซึ่งเมื่อพิจารณาค่าสัมประสิทธิ์เส้นทางรวมทั้งทางตรงและทางอ้อม พบว่า มีลำดับความสำคัญในการพัฒนาปัจจัยทางการบริหารดังนี้ ปัจจัยการพัฒนาความมีประสิทธิผลของโรงเรียน ปัจจัยการพัฒนาความมีประสิทธิผลของโรงเรียน ปัจจัยการสร้างวัฒนธรรมและบรรยากาศองค์การเชิงสร้างสรรค์ ปัจจัยเป็นผู้นำแห่งการเปลี่ยนแปลง ปัจจัยการพัฒนาความเป็นองค์การวิชาชีพ และปัจจัยการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามลำดับ นอกจากนั้นยังพบว่า มีปัจจัยการบริหาร 3 ปัจจัยที่ได้รับอิทธิพลจากปัจจัยตัวอื่น แต่ส่งผลต่อความเป็นองค์การแห่งการเรียนรู้อย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ คือ ปัจจัยการพัฒนากลุ่มบริหารและการติดต่อสื่อสาร ปัจจัยการจูงใจเชิงสร้างสรรค์และปัจจัยการบริหารการเปลี่ยนแปลงและนวัตกรรม

สมคิด สร้อยน้ำ (2547) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนาตัวแบบองค์การแห่งการเรียนรู้ในโรงเรียนมัธยมศึกษา กลุ่มตัวอย่างในการวิจัยเป็นโรงเรียนมัธยมศึกษาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จำนวน 400 แห่ง ผลการวิจัยส่วนหนึ่งพบว่า ปัจจัยทางการบริหารที่มีอิทธิพลต่อความเป็นองค์การแห่งการเรียนรู้เรียงลำดับจากมากไปหาน้อยได้ดังนี้ คือ 1) ปัจจัยที่มีอิทธิพลทางตรง ซึ่งมีอยู่ 6 ประการ ได้แก่การปฏิบัติงานของครูและทีมงาน เทคโนโลยีและระบบงาน เป้าหมายและข้อมูลย้อนกลับการปฏิบัติงาน การจูงใจการปฏิบัติด้านการจัดการและ การปฏิบัติด้านการบริหาร 2) ปัจจัยที่มีอิทธิพลทางอ้อม มีอยู่ 7 ประการ ได้แก่บรรยากาศและวัฒนธรรมของโรงเรียน วิสัยทัศน์ พันธกิจและยุทธศาสตร์ การพัฒนาครูและทีมงาน ภาวะผู้นำทางวิชาการ โครงสร้างของโรงเรียน การจูงใจ เทคโนโลยีและระบบงาน 3) ปัจจัยที่มีอิทธิพลโดยรวม มีอยู่ 11 ประการ ได้แก่ บรรยากาศและวัฒนธรรมของโรงเรียน การปฏิบัติของครูและทีมงาน เป้าหมายและข้อมูลย้อนกลับการปฏิบัติงาน พันธกิจและยุทธศาสตร์ การปฏิบัติด้านการจัดการ การพัฒนาครูและทีมงานการจูงใจ ภาวะผู้นำทางวิชาการ เทคโนโลยีและระบบงาน โครงสร้างของโรงเรียน และการปฏิบัติด้านการบริหาร และยังสรุปว่าปัจจัยที่สามารถพยากรณ์องค์การแห่งการเรียนรู้ได้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ คือ การปฏิบัติงานของครูและทีมงาน เป้าหมายและข้อมูลย้อนกลับการปฏิบัติงาน การจูงใจ บรรยากาศและวัฒนธรรมของโรงเรียน การพัฒนาครูและทีมงาน วิสัยทัศน์ พันธกิจและยุทธศาสตร์

วิโรจน์ สารรัตนะ (2548) ได้ปรับระบบย่อยด้านการบริหารที่ส่งผลต่อความเป็นองค์การแห่งการเรียนรู้ทั้งหมด เป็นปัจจัยทางการบริหาร จำนวน 10 ปัจจัย ซึ่งเป็นปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมทางการ

บริหารของผู้บริหารโดยตรง ดังนั้น เพื่อให้ผู้บริหารได้รับรู้อันจะนำไปใช้ได้อย่างเหมาะสม ผู้วิจัยจึงนำรายละเอียดของแต่ละปัจจัยมาเสนอให้ทราบ ดังต่อไปนี้

1. ปัจจัยพฤติกรรมการบริหารเพื่อความมีประสิทธิภาพของโรงเรียน ซึ่งมีลักษณะ ดังนี้

1.1 ผู้บริหารโรงเรียนมีการแสวงหางบประมาณหรือความร่วมมือในการจัดหาสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อการบริหารงานและเพื่อการเรียนการสอนได้อย่างเพียงพอและมีคุณภาพ

1.2 ผู้บริหารโรงเรียนได้จัดสภาพแวดล้อมให้นักเรียนมีความพร้อมเพื่อการเรียนรู้ตามหลักสูตรและจัดกิจกรรมเสริมต่างๆ ได้อย่างเหมาะสม

1.3 ผู้บริหารโรงเรียนได้จัดให้มีเทคโนโลยีประกอบการเรียนการสอนตามศักยภาพที่ควรจะเป็น

1.4 ผู้บริหารโรงเรียนได้จัดให้โรงเรียนมีแผนงานทางวิชาการที่ดี และจัดเวลาในการเรียนที่เหมาะสม

1.5 ผู้บริหารโรงเรียนได้จัดให้มีการเรียนการสอน ที่เน้นนักเรียนเป็นศูนย์กลาง

1.6 ผู้บริหารโรงเรียนได้เน้นความมีคุณภาพเชิงระบบ ทั้งด้านหลักสูตร การเรียนการสอน และการประเมินผล

2. ปัจจัยพฤติกรรมการบริหารเพื่อความเป็นองค์การวิชาชีพ มีลักษณะดังนี้ คือ

2.1 ผู้บริหารโรงเรียนมีทัศนะต่อคณะครู เป็นแบบเพื่อนร่วมงานมากกว่าเป็นผู้ใต้บังคับบัญชา

2.2 ผู้บริหารโรงเรียนให้ความเป็นอิสระในการตัดสินใจแก่คณะครูมากกว่ายึดระเบียบวินัย

2.3 ผู้บริหารโรงเรียนส่งเสริมคณะครูพัฒนามาตรฐานการทำงานของตนเองขึ้นมากกว่าที่จะเน้นการเป็นผู้ปฏิบัติตาม หรือรอรับแต่คำสั่ง

2.4 ผู้บริหารโรงเรียนส่งเสริมให้คณะครูให้มีความตระหนักในตนเอง และมีความรับผิดชอบ

2.5 ผู้บริหารโรงเรียนส่งเสริมให้คณะครูมีความมุ่งมั่นที่จะให้บรรลุเป้าหมายอยู่ในระดับสูง มีทัศนะแบบผู้นำและริเริ่มสร้างสรรค์

3. ปัจจัยพฤติกรรมทางการบริหารที่เน้นการตัดสินใจร่วม และการมีวิสัยทัศน์ร่วม ซึ่งลักษณะดังนี้ คือ

3.1 ผู้บริหารโรงเรียนมีการประชุมปรึกษาหารือกับคณะครูและผู้เกี่ยวข้องอย่างสม่ำเสมอ

3.2 ผู้บริหารโรงเรียนและครูอาวุโสร่วมกันตัดสินใจหลังจากเสาะหาข้อมูล และ/ หรือทางเลือกจากคณะครูและชุมชน

3.3 ผู้บริหารโรงเรียนและครูอาวุโสร่วมกันตัดสินใจหลังจากเสาะหาข้อมูล และ/หรือทางเลือกจากชุมชนแบบไม่เป็นทางการ

3.4 ผู้บริหารโรงเรียนและคณะครูตัดสินใจร่วมกันหลังจากเสาะหาข้อมูล และ/ หรือทางเลือกนโยบายจากชุมชน

3.5 ผู้บริหารโรงเรียน คณะครูและชุมชนตัดสินใจร่วมกันหลังจากเสาะหาข้อมูล และ/ หรือทางเลือกนโยบายจากชุมชน

3.6 ผู้บริหารโรงเรียนได้กำหนดวิสัยทัศน์ของโรงเรียนที่ได้จากการตัดสินใจร่วมกันกับคณะครู คณะกรรมการศึกษา และผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

3.7 ผู้บริหารโรงเรียนได้เผยแพร่วิสัยทัศน์ของโรงเรียนให้เป็นที่รับรู้ เข้าใจและเป็นแนวปฏิบัติของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง

4. ปัจจัยพฤติกรรมการบริหารที่เน้นการพัฒนากลุ่มบริหารตนเอง และการติดต่อสื่อสารซึ่งมีลักษณะ ดังนี้ คือ

4.1 ผู้บริหารโรงเรียนส่งเสริมให้คณะครูแสดงบทบาทเป็นผู้ริเริ่ม สนับ เสนอ จุดหมายการทำงาน ให้ข้อเสนอแนะ แนะวิธีการทำงาน และข้อคิดเห็นเพื่อแก้ปัญหา

4.2 ผู้บริหารโรงเรียนส่งเสริมให้คณะครูแสดงบทบาทเป็นผู้เสาะหาข้อมูลมาแสดงทัศนะและให้ข้อเสนอแนะกับปัญหา หรืองานที่ทำ

4.3 ผู้บริหารโรงเรียนส่งเสริมให้คณะครูแสดงบทบาทเป็นผู้ประสานงาน วิเคราะห์ วังเคราะห์ความเห็นต่างๆ เพื่อผูกมัดให้การทำงานเป็นไปด้วยดี

4.4 ผู้บริหารโรงเรียนส่งเสริมให้คณะครูแสดงบทบาทเป็นผู้ประสานงาน สังเคราะห์ความเห็นต่างๆ เพื่อผูกมัดให้การทำงานเป็นไปได้ด้วยดี

4.5 ผู้บริหารโรงเรียนส่งเสริมให้คณะครูแสดงบทบาทเป็นผู้ให้พลังกระตุ้นให้กลุ่มเพิ่มระดับและคุณภาพการทำงานให้สูงขึ้น

4.6 ผู้บริหารโรงเรียนเปิดโอกาสให้คณะครูได้ร้องทุกข์ หรือพบปะ เพื่อขอคำแนะนำปรึกษา

4.7 ผู้บริหารโรงเรียนมีการเดินพบปะสนทนาเพื่อปรึกษาหารือปัญหา และแนวทางการทำงานร่วมกัน

5. ปัจจัยพฤติกรรมการบริหารที่เน้นการจูงใจเพื่อสร้างสรรค์ ซึ่งมีลักษณะ ดังนี้

5.1 ผู้บริหารโรงเรียนให้ความไว้วางใจ ให้เกียติ และให้การยอมรับนับถือต่อคณะครู

5.2 ผู้บริหารโรงเรียนส่งเสริมความก้าวหน้าในตำแหน่งของคณะครู

5.3 ผู้บริหารโรงเรียนจัดสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อให้คณะครูปฏิบัติงานได้บรรลุผลสำเร็จ

5.4 ผู้บริหารโรงเรียนมอบหมายงานให้ครูปฏิบัติงานด้วยความเป็นอิสระ มีความรับผิดชอบในตัวเอง ไม่ติดตามและควบคุมกำกับอย่างเข้มงวด

5.5 ผู้บริหารโรงเรียนกระตุ้น ส่งเสริมให้คณะครูริเริ่มสร้างสรรค์สิ่งใหม่ๆ

5.6 ผู้บริหารโรงเรียนพิจารณาความดีความชอบด้วยความเป็นธรรม

5.7 ผู้บริหารโรงเรียนกระตุ้นให้คณะครูกำหนดเป้าหมาย หรือทิศทางการทำงานที่ชัดเจน

6. ปัจจัยพฤติกรรมการบริหารที่เป็นผู้นำแห่งการเปลี่ยนแปลง ซึ่งมีลักษณะ ดังนี้

6.1 ผู้บริหารโรงเรียนใช้ภาวะผู้นำโดยอาศัยอำนาจเป็นผู้รู้ ผู้ชำนาญมากกว่าการใช้อำนาจสั่งการโดยตำแหน่ง

6.2 ผู้บริหารโรงเรียนใช้ภาวะผู้นำที่เป็นที่นิยมชมชอบ เคารพ นับถือ และเป็นมิตรจากคนอื่น

6.3 ผู้บริหารโรงเรียนมีพฤติกรรมการบริหารเชิงสนับสนุน คำนึงถึงความต้องการของคณะครู ทำให้งานน่าสนใจ ส่งเสริมการมีส่วนร่วม มีการปรึกษาหารือซึ่งกันและกัน

6.4 ผู้บริหารโรงเรียนได้กระตุ้นให้คณะครูได้ตระหนักถึงปัญหา หรือโอกาส และการร่วมกำหนดวิสัยทัศน์ให้เกิดสิ่งใหม่ๆ

6.5 ผู้บริหารโรงเรียนมีพฤติกรรมการบริหารแบบมุ่งความสำเร็จ กำหนดจุดหมายที่ท้าทาย สนับสนุนคณะครูทำงานให้ประสบผลสำเร็จ เพื่อนำพาสู่ความมั่นใจใน ตนเองสูง

6.6 ผู้บริหารโรงเรียนจูงใจให้คณะครูปฏิบัติงานเกินกว่าความคาดหวังตามปกติให้ผู้ปฏิบัติเกิดแรงบันดาลใจใช้ความสามารถพิเศษได้อย่างเต็มที่

7. ปัจจัยพฤติกรรมการบริหารที่มีการสร้างวัฒนธรรม และบรรยากาศองค์การเชิงสร้างสรรค์ ซึ่งมีลักษณะ ดังนี้ คือ

7.1 ผู้บริหารโรงเรียนเสริมสร้างบรรยากาศความเป็นทีม หรือหมู่คณะ

7.2 ผู้บริหารโรงเรียนส่งเสริมบรรยากาศแห่งการทดลอง กล้าคิดกล้าทำสิ่งใหม่ๆ

7.3 ผู้บริหารโรงเรียนส่งเสริมบรรยากาศความไว้วางใจและยอมรับซึ่งกันและกัน

7.4 ผู้บริหารโรงเรียนส่งเสริมให้มีความรักและภาคภูมิใจในโรงเรียน

7.5 ผู้บริหารโรงเรียนปกป้องสิ่งที่เห็นว่าเป็นสิ่งสำคัญและสืบทอดประเพณีที่ประพฤติปฏิบัติ

7.6 ผู้บริหารโรงเรียนสร้างวัฒนธรรมร่วมที่มีอิทธิพลในทางบวกต่อโรงเรียน

7.7 ผู้บริหารโรงเรียนส่งเสริมบรรยากาศให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้จากการมีปฏิสัมพันธ์และมีประสบการณ์ร่วมกัน

8. ปัจจัยพฤติกรรมการบริหารเพื่อการเปลี่ยนแปลงและนวัตกรรม ซึ่งมีลักษณะ ดังนี้

8.1 ในการมุ่งเปลี่ยนใด ๆ ผู้บริหารโรงเรียนได้คำนึงถึงทัศนคติ ความเชื่อและความต้องการของคณะครูและผู้ที่เกี่ยวข้อง

8.2 ในการมุ่งเปลี่ยนแปลงใด ๆ ผู้บริหารโรงเรียนได้ใช้ครูหรือบุคลากรที่เป็นที่ยอมรับให้เป็นผู้นำในการเปลี่ยนแปลง

8.3 ในการมุ่งเปลี่ยนแปลงใด ๆ ผู้บริหารโรงเรียนได้ให้คณะครูตระหนักและรับรู้ถึงผลดีผลเสีย ตลอดจนผลกระทบที่เกิดขึ้น

8.4 ในการมุ่งเปลี่ยนแปลงใด ๆ ผู้บริหารโรงเรียนได้ให้คณะครู และผู้เกี่ยวข้องมีส่วนร่วมในกระบวนการของการเปลี่ยนแปลงนั้นด้วย

8.5 ในการมุ่งเปลี่ยนแปลงใด ๆ ผู้บริหารโรงเรียนได้ส่งเสริมให้เกิดการเปลี่ยนแปลงได้ด้วยตนเองมากกว่าการพึ่งพาจากภายนอก

8.6 ในการมุ่งเปลี่ยนแปลงใด ๆ ผู้บริหารโรงเรียนได้มีการสื่อสารข้อมูลเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงให้คณะครู และผู้ที่เกี่ยวข้องทราบ

8.7 ในการมุ่งเปลี่ยนแปลงใด ๆ ผู้บริหารโรงเรียนมีพฤติกรรมกล้าเสี่ยง กล้าทดลอง อดทนต่อความยากลำบาก ต่อความขัดแย้งและมุ่งการบรรลุผลสำเร็จ

9. ปัจจัยพฤติกรรมการบริหารที่ให้ความสำคัญกับการบริหารหลักสูตร และการสอน ซึ่งมีลักษณะดังนี้

9.1 ผู้บริหารโรงเรียนมีความตระหนักถึงความสำคัญและความต้องการในการเรียนรู้ของนักเรียน

9.2 ผู้บริหารโรงเรียนเกี่ยวข้องและรับผิดชอบงานด้านหลักสูตรมากขึ้น

9.3 ผู้บริหารโรงเรียนส่งเสริมการจัดการเรียนการสอนให้ผู้เรียนมีเสรีภาพและมีความสุขกับการเรียนรู้ เพื่อให้เกิดความตระหนักในตนเอง มีพัฒนาการทางคุณธรรม และจริยธรรม

9.4 ผู้บริหารโรงเรียนส่งเสริมการจัดการเรียนการสอนให้ผู้เรียนได้มีประสบการณ์การเรียนรู้จากปัญหาที่เผชิญในชีวิตประจำวัน มีการปฏิบัติจริงกับปัญหานั้น

9.5 ผู้บริหารโรงเรียนมีการกำกับ นิเทศ ติดตามและประเมินผลความก้าวหน้าตามแผนการสอนที่คณะครูจัดทำ

9.6 ผู้บริหารโรงเรียนส่งเสริมการจัดการเรียนการสอน ให้ผู้เรียนแสวงหาความรู้ มีความคิดเชิงวิเคราะห์ และเกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต

9.7 ผู้บริหารโรงเรียนกระตุ้นให้คณะครูได้ตระหนักว่า ไม่มีรูปแบบการสอนใดที่ดีที่สุด ที่ใช้กับทุกคน หรือทุกสถานการณ์ หรือทุกจุดหมาย จึงส่งเสริมให้ใช้ยุทธศาสตร์การสอนที่หลากหลาย

10. ปัจจัยพฤติกรรมการบริหารที่ให้ความสำคัญกับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ซึ่งมีลักษณะ ดังนี้

10.1 ผู้บริหารโรงเรียนมีวิสัยทัศน์ต่อการพัฒนาคณะครูว่าเพื่อให้การใช้ทรัพยากรที่มีค่าที่สุดเป็นไปอย่างเต็มศักยภาพ และเกิดประโยชน์สูงสุด

10.2 ผู้บริหารโรงเรียนมีปรัชญา นโยบาย มาตรการ และการปฏิบัติจริงในการพัฒนาคณะครู

10.3 ผู้บริหารโรงเรียนพัฒนาคณะครูโดยคำนึงถึงการส่งผลให้คณะครูมีพฤติกรรมการสอนที่เป็นไปในทางบวกที่จะส่งผลดีต่อนักเรียน

10.4 ผู้บริหารโรงเรียนมีแผนงานหรือโครงการพัฒนาคณะครูเพื่อให้เกิดรูปแบบการคิดในการพัฒนาการเรียนการสอนอย่างเป็นระบบ ทั้งหลักสูตร การสอน และการประเมินผล ไม่คิดพัฒนาหรือเน้นเฉพาะส่วนใดส่วนหนึ่ง

10.5 ผู้บริหารโรงเรียนส่งเสริมการพัฒนาเพื่อให้เกิดการพัฒนาในตนเองของคณะครูในฐานะเป็นผู้กระทำมากกว่าเป็นผู้ถูกกระทำ หรือพัฒนาโดยผู้อื่น

10.6 ผู้บริหารโรงเรียนได้กระตุ้นส่งเสริมให้คณะครูเกิด “สำนึกแห่งตน” เพื่อการเรียนรู้อยู่เสมอ ไม่ใช่เกิดทัศนะแบบ “ทำเพื่อทำ” ที่ขึ้นอยู่กับการสั่งการ หรืองบประมาณ

10.7 ผู้บริหารโรงเรียนมีกรอบความคิดในการพัฒนาครูว่าให้เป็นเสมือนส่วนหนึ่งของชีวิตประจำวันของครูเอง ทำให้เกิดการเรียนรู้ในสิ่งใหม่ๆ จากห้องเรียนของตนเอง จากเพื่อนครู หรือจากผู้บริหารภายในโรงเรียนของตนเอง

สมคิด สร้อยน้ำ ได้ทำการวิจัยเรื่อง "การพัฒนาตัวแบบ องค์การแห่งการแห่งการเรียนรู้ ในโรงเรียนมัธยมศึกษา" ซึ่งงานวิจัยดังกล่าวได้จำแนกลักษณะขององค์การแห่งการเรียนรู้ออกเป็น 2 มิติ คือ มิติเกี่ยวกับกระบวนการ และมิติเกี่ยวกับผลผลิต ดังนี้

มิติกระบวนการ (Process Dimension) องค์การแห่งการเรียนรู้ จะมีลักษณะ ดังต่อไปนี้

1. การสนับสนุนการเรียนรู้ในหมู่สมาชิกขององค์การและเปลี่ยนแปลง ตนเองอย่างต่อเนื่อง
2. การเชื่อมโยงการเรียนรู้ส่วนบุคคลไปสู่การเรียนรู้ระดับองค์การ
3. สมาชิกในทุกระดับเรียนรู้เป็นธรรมชาติและรับรู้ถึงการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น
4. การเรียนรู้ขององค์การ คือ การพัฒนาความรู้ใหม่ๆ หรือความกระจ่างแจ้งในศักยภาพที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรม
5. การสร้างความตระหนักในตนเองและใช้วิจารณญาณใคร่ครวญสภาพ สิ่งแวดล้อม
6. การสืบสวนและเพิ่มความสามารถในการเรียนรู้ ปรับและเปลี่ยนให้เข้ากับวัฒนธรรมของตนเอง
7. การขยายขีดความสามารถของตนเองเพื่อให้เกิดผลที่ตรงตามความต้องการที่แท้จริง
8. การขยายรูปแบบของการคิดที่ทันสมัยได้รับการส่งเสริม และแรงบันดาลใจทั้งหลายได้รับการปลดปล่อย
9. การขยายขีดความสามารถอย่างต่อเนื่องเพื่อสร้างสรรค์อนาคตของ องค์การ
10. การสร้าง เรียนรู้ และถ่ายโอนความรู้และปรับแต่งพฤติกรรมขององค์การ เพื่อสะท้อนความรู้ และความเข้าใจใหม่ๆ

มิติของผลผลิต (Product Dimension) ได้แก่

1. มีการพัฒนาระบบในการตรวจสอบข้อผิดพลาด และนำไปแก้ไขให้ดีขึ้น
2. มีการเปลี่ยนแปลงของสมาชิกในวิธีการทำธุรกิจแบบใหม่
3. มีการเปลี่ยนแปลงระบบการจัดการข้อมูลงบประมาณ นโยบาย และวิธีการปฏิบัติตลอดจนเปลี่ยนแปลงวิธีการคิดแบบเก่าๆ ที่ไม่ให้เกิดการเรียนรู้
4. มีการเรียนรู้ที่จะแสวงหาความรู้จากประสบการณ์

Watkins & Marsick (1992) (www.infed.org/biblio/learning-organization.html) ได้กล่าวถึงตัวชี้วัดความเป็นองค์การแห่งการเรียนรู้ไว้ทั้งระดับบุคคล ระดับกลุ่ม และระดับองค์การ ไว้ดังนี้

ระดับบุคคล

1. ทุกคนอภิปรายและเรียนรู้จากข้อผิดพลาดอย่างเปิดเผย
2. ทุกคนระบุทักษะที่ต้องการเพื่อการทำงานในอนาคต
3. ทุกคนช่วยเหลือกันในการเรียนรู้
4. ทุกคนได้รับการสนับสนุนด้านงบประมาณและทรัพยากร
5. ทุกคนได้รับการสนับสนุนในการเรียนรู้
6. ทุกคนเห็นว่าปัญหาในการทำงาน คือ โอกาสในการเรียนรู้
7. ทุกคนได้รับรางวัลจากการเรียนรู้
8. ทุกคนให้ข้อมูลย้อนกลับอย่างเปิดและตรงไปตรงมา
9. ทุกคนฟังก่อนพูด
10. ทุกคนให้ความสำคัญกับคำถามว่า "ทำไม"
11. ทุกคนสามารถถามในสิ่งที่คิดได้
12. ทุกคนเคารพกันและกัน
13. ทุกคนใช้เวลาเพื่อสร้างความเชื่อถือกับผู้อื่น

ระดับกลุ่ม

14. ทีมมีอิสระในการตั้งเป้าหมายที่ต้องการ
15. ทุกคนในทีมมีความเท่าเทียมกัน
16. ทีมมีจุดเน้นที่งานของกลุ่มและวิธีการทำงานที่ดี
17. ทีมมีการทบทวนความคิดในผลงานของกลุ่ม
18. ทีมได้รับรางวัลสำหรับผลสัมฤทธิ์ของงานร่วมกัน
19. ทีมมีความมั่นใจว่าองค์การจะปฏิบัติตามข้อเสนอแนะของทีม

ระดับองค์การ

20. มีการสื่อสารสองทาง
21. คนในองค์การสามารถเข้าถึงสารสนเทศได้สะดวกและรวดเร็ว
22. องค์การเก็บรักษาฐานข้อมูลเกี่ยวกับทักษะของผู้ปฏิบัติงาน
23. มีระบบการวัดช่องว่างระหว่างสภาพการปฏิบัติงานที่เป็นจริงและที่คาดหวัง
24. องค์การสร้างบทเรียนง่ายๆ สำหรับผู้ปฏิบัติงาน
25. องค์การวัดการฝึกอบรมจากเวลาและทรัพยากรที่ใช้
26. องค์การยกย่อง ยอมรับผู้ที่ริเริ่มสิ่งใหม่ๆ
27. องค์การให้ทางเลือกในการปฏิบัติงาน

28. องค์การเชิญชวนทุกคนร่วมสนับสนุนวิสัยทัศน์ขององค์การ
29. องค์การให้ทุกคนมีส่วนร่วมในการบริหารทรัพยากร
30. องค์การสนับสนุนผู้ปฏิบัติงานที่มีความเสี่ยงสูง
31. องค์การนำวิสัยทัศน์ไปสู่การปฏิบัติในระดับและกลุ่มที่ต่างกัน
32. องค์การสนับสนุนให้ผู้ปฏิบัติงานมีชีวิตครอบครัวและการทำงานที่สมดุล
33. องค์การส่งเสริมให้ทุกคนมีมุมมองที่กว้างไกล
34. องค์การส่งเสริมให้ทุกคนยึดเอามุมมองของผู้รับบริการมาใช้ตัดสินใจ
35. องค์การคำนึงถึงสิ่งที่จะมีผลต่อขวัญกำลังใจของผู้ปฏิบัติงาน
36. องค์การมีการทำงานร่วมกับชุมชนภายนอก
37. องค์การสนับสนุนให้ค้นหาคำตอบจากปัญหาจากการศึกษาองค์การอื่นๆ
38. องค์การสนับสนุนโอกาสตามความต้องการการเรียนรู้และการฝึกอบรม
39. องค์การมีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างผู้นำกับผู้ปฏิบัติงานในเรื่องการแข่งขัน แนวโน้มและทิศทางขององค์การ
40. องค์การมีการเสริมสร้างอำนาจเพื่อร่วมกันนำพาองค์การ
41. องค์การสร้างภาวะผู้นำ
42. องค์การมองหาโอกาสที่จะเรียนรู้
43. องค์การมีการปฏิบัติงานที่สอดคล้องกับค่านิยมในองค์การ

จากการศึกษาลักษณะขององค์การที่แสดงว่าเป็นองค์การแห่งการเรียนรู้ จากผลงานวิจัยและทฤษฎีของนักวิชาการ ตามที่กล่าวมาข้างต้นนั้น ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ และสรุปเป็นลักษณะขององค์การแห่งการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นกับบุคคล ที่เกิดขึ้นกับองค์การ ทั้งในระดับบุคคล ระดับกลุ่ม และระดับองค์การ ดังนี้

ระดับบุคคล

1. ใฝ่เรียนรู้และพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง
2. ตระหนักในการแสวงหาความรู้
3. ทันต่อการเปลี่ยนแปลง
4. มีความรับผิดชอบและมีความคิดสร้างสรรค์
5. มีส่วนร่วม
6. ใช้เทคโนโลยีช่วยในการปฏิบัติ
7. คิดและทำอย่างเป็นระบบ
8. สร้างสิ่งแวดล้อมที่ดีและเอื้อต่อการปฏิบัติงาน

ระดับกลุ่ม

9. ทุกคนมีโอกาสในการเรียนรู้และเรียนรู้ร่วมกัน
10. มีการแข่งขันหรือสิ่งจูงใจในการปฏิบัติงาน

11. มีการยอมรับในความสามารถและความแตกต่างระหว่างบุคคล
12. มีการแลกเปลี่ยนหรือถ่ายโอนความรู้ระหว่างกัน
13. มีความสามัคคีและทำงานเป็นทีม
14. มีองค์ความรู้ใหม่

ระดับองค์การ

15. มีวัฒนธรรมเกิดขึ้นในองค์การ
16. ใช้การเรียนรู้เป็นยุทธศาสตร์ในการทำงาน
17. ให้ความสำคัญกับการพัฒนาสมาชิก
18. เน้นคุณภาพ มีตัวชี้วัดและมีระบบตรวจสอบการทำงาน
19. มีระบบการจัดเก็บและทำเสนอข้อมูลสารสนเทศ
20. บรรยากาศเอื้อต่อการเรียนรู้
21. มีการกระจายอำนาจ

2.3 การบริหารเชิงบูรณาการ

การบริหารและจัดการเชิงบูรณาการ คือ การบริหารและจัดการบูรณาการรวมหน่วย เป็นการนำหน่วยหรือแผนกต่าง ๆ ที่แยกกันมารวมเป็นหนึ่งเดียวกัน การรวมในที่นี้ไม่ได้หมายถึงการสลายหน่วยต่าง ๆ ให้หมดไป หรือสลายความเป็นอิสระของแต่ละหน่วยงาน แต่หมายถึงให้ทุกฝ่ายมองเห็นผลลัพธ์และเป้าหมายสูงสุดร่วมกัน มีวิสัยทัศน์ร่วมกัน ไม่เอาตัวเองหรือหน่วยงานตนเป็นศูนย์กลาง แต่มีทัศนคติต่อหน่วยงานของตนว่าคือกลไกตัวหนึ่งที่จะส่งเสริมและผลักดันให้เป็นไปตามที่กำหนดภาพไว้ร่วมกัน ผู้ที่จะทำการบริหารและจัดการเชิงบูรณาการนั้น ต้องเป็นผู้ที่มีจิตใจสูง เป็นผู้มีคุณธรรม คิดถึง ประโยชน์ส่วนรวม อีกทั้งยอมรับความจริงว่าตนเองทำอะไรได้หรือทำอะไรไม่ได้ เขาต้องไม่ยึดติดกับตำแหน่ง และพร้อมเปิดทางให้แก่ผู้ที่มีความสามารถเพื่อประโยชน์ส่วนรวม

การบริหารแบบบูรณาการ มุ่งเน้นผลประโยชน์ของผู้รับบริการเป็นหลัก มีการกำหนดบทบาทของผู้นำเป็นแบบเจ้าภาพ คือ รับผิดชอบงานทั้งหมดตั้งแต่เริ่มต้นจนงานสำเร็จ ในการทำงานจึงอาศัยความเป็นผู้นำที่เป็นฝ่ายกระทำ คือ ทำงานรวดเร็ว แต่ต้องอาศัยการรวบรวมข้อมูลที่ดี มีความคิดเป็นของ ตนเอง อาศัยการทำงานเป็นทีม มีการใช้ทีมงานในลักษณะทีมนำคิด ทีมกำกับการทำงานและทีมติดตามและประเมินผล โดยอาศัยวิธีการทำงานโดยใช้วิธีบริหารที่เป็นยุทธศาสตร์ ดังนั้น เมื่อพิจารณาหัวใจของการบริหารแบบบูรณาการแล้วการที่จะบริหารแบบนี้ให้สำเร็จผล ผู้บริหารจะต้องมีปัจจัยสนับสนุนที่สำคัญ คือ (1) มีข้อมูลทันสมัยเพื่อใช้ประกอบการตัดสินใจ (2) มีการกำหนดแผนยุทธศาสตร์หลักและแผนยุทธศาสตร์ย่อย (3) มีการจัดระบบบริหารจัดการที่ดี โปร่งใส ตรวจสอบได้ (4) มีการติดตามและประเมินผลการบริหารอยู่ตลอดเวลา (เทื้อน ทองแก้ว, 2549)

แนวทางการบริหารเชิงบูรณาการจะประสบความสำเร็จได้ จะต้องได้รับความร่วมมือจากทุกฝ่าย เริ่มจากแนวความคิดของแต่ละคนที่จะเปลี่ยนแนวคิดทีละแนว ทิ้งแนวคิดแบบเดิมๆ ที่อยู่ในกรอบ มา

แสวงหาวิธีการใหม่ๆ คิดออกนอกกรอบ นำกฎ ระเบียบมาเป็นเครื่องมือสนับสนุนการบริหาร ไม่ใช่มาเป็นข้อจำกัดทางการบริหาร ผู้บริหารจึงต้องเป็นผู้แสวงหาความรู้ แสวงหาประสบการณ์ในการทำงานอย่างต่อเนื่อง กล้าได้กล้าเสีย และตัดสินใจเร็ว บนพื้นฐานข้อมูลที่ถูกต้อง ผู้บริหารลักษณะนี้จะต้องเป็นผู้ตื่นตัวเสมอ และที่สำคัญที่สุดผู้บริหารจะต้องมีทีมงานที่ดี ทั้งทีมนโยบาย ทีมยุทธศาสตร์การทำงาน ทีมประเมินติดตามผล ทำงานร่วมกันโดยการรวมพลัง โดยมีการกำหนดตัวชี้วัดผลงานทั้งปริมาณ คุณภาพ และเวลาเป็นเกณฑ์การทำงาน ซึ่งผู้ที่เกี่ยวข้องจะได้ประโยชน์จากการบริหารแบบบูรณาการ สรุปได้ดังนี้

1. ได้รับรู้ปัญหา เพื่อสามารถตรวจสอบว่าถูกต้องตามความต้องการหรือเป็นปัญหาจริงหรือไม่
2. ได้รับรู้เป้าหมายของการดำเนินงานในการแก้ไขปัญหาตามลำดับความสำคัญของปัญหา
3. การมีส่วนร่วมในการบริหารและการแก้ไขปัญหา
4. ตรวจการทำงานของคณะผู้บริหารได้

5.มีโอกาสรู้ล่วงหน้าของการทำงานของคณะผู้บริหาร

6.มีโอกาสเรียนรู้กับการบริหารงานแบบใหม่

การจัดระบบบริหารจัดการของสถานศึกษาโดยทั่วไปเน้นการมีส่วนร่วมของผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่าย เนื่องจากกระทรวงศึกษาธิการกำหนดนโยบายให้น้อมนำแนวพระราชดำริเกี่ยวกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการบริหารจัดการสถานศึกษาที่เอื้อต่อการส่งเสริมสนับสนุนการจัดการศึกษา ส่งผลถึงคุณภาพผู้เรียนและบุคลากรที่เกี่ยวข้อง ตามแนวทางดังนี้

1) ทบทวน ปรับปรุง พัฒนา โครงสร้างและกระบวนการบริหารจัดการให้สอดคล้องหรือรองรับการจัดการศึกษาตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง โดยเน้นการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาล มีความพอประมาณ มีเหตุผล และมีภูมิคุ้มกันที่พร้อมรับการเปลี่ยนแปลง

2) กำหนดนโยบาย แผนงาน โครงการ และกิจกรรม และการปรับปรุงเพิ่มเติมหรือจัดทำแผนกลยุทธ์ และแผนปฏิบัติงานของสถานศึกษาให้ครอบคลุมการพัฒนาการศึกษาตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงของสถานศึกษา มีการดำเนินการตามแผนอย่างเป็นระบบ และมีการติดตามประเมินผลอย่างต่อเนื่อง

3) พัฒนาบุคลากร ทั้งผู้บริหาร ครู และกรรมการสถานศึกษาให้มีความรู้ความเข้าใจปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มีความพร้อมในการดำเนินการตามระบบการบริหารจัดการที่เปลี่ยนแปลง และการจัดการศึกษาตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง รวมทั้งดำเนินชีวิตตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

4) จัดระบบการนิเทศการศึกษาภายในสถานศึกษา เพื่อพัฒนาระบบการบริหารจัดการและกระบวนการเรียนการสอนให้เอื้อต่อการจัดการศึกษาตามแนวทางในการนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปจัดการศึกษาในสถานศึกษา

2.4 แนวทางการพัฒนาคุณภาพโรงเรียนขนาดเล็ก

สำนักงานคณะกรรมการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2549) มีภารกิจหลักคือ การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานอย่างทั่วถึงและมีคุณภาพมาตรฐานการเรียนรู้ของหลักสูตร ปัจจุบันสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้น

พื้นฐานมีโรงเรียนที่มีขนาดเล็ก คือมีนักเรียนต่ำกว่า 120 คนในสังกัด จำนวน 10,877 แห่ง ซึ่งสถานศึกษาขนาดเล็กส่วนใหญ่มีปัญหาสำคัญ 2 ประการ คือ

1) นักเรียนจากสถานศึกษาขนาดเล็กมีคุณภาพค่อนข้างต่ำเมื่อเปรียบเทียบกับสถานศึกษาขนาดอื่นๆ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะโรงเรียนขาดความพร้อมทางด้านปัจจัยเช่น มีครูไม่ครบชั้นเรียน ขาดแคลนสื่อการเรียนการสอนและวัสดุอุปกรณ์ โดยเฉพาะสื่อและเทคโนโลยีที่มีราคาแพงทั้งนี้เนื่องจากเกณฑ์การจัดสรรงบประมาณส่วนใหญ่ใช้จำนวนนักเรียนเป็นเกณฑ์ในการจัดสรร

2) สถานศึกษาขนาดเล็กส่วนใหญ่ขาดประสิทธิภาพในการบริหารจัดการ กล่าวคือ มีการลงทุนค่อนข้างสูง เมื่อเทียบกับสถานศึกษาขนาดใหญ่กว่า เช่น อัตรากำลังครู นักเรียน

เพื่อให้การจัดการศึกษาของสถานศึกษาขนาดเล็กเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานจึงได้กำหนดกิจกรรมในการดำเนินงาน ดังนี้

1) ประชาสัมพันธ์เชิงรุก หน่วยงานทุกระดับในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ต้องช่วยกันประชาสัมพันธ์ทั้งทางตรงถึงกลุ่มเป้าหมายและทางอ้อมโดยผ่านสื่อในหลายลักษณะ ทั้งนี้เพื่อให้สังคมโดยเฉพาะชุมชนที่มีโรงเรียนขนาดเล็กอยู่ในพื้นที่เกิดความตระหนักทีจะช่วยกันสนับสนุนเพื่อยกระดับคุณภาพของโรงเรียนขนาดเล็กในท้องถิ่นของตนเอง

2) สำรวจข้อมูลพื้นฐาน สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาต้องนำข้อมูลเกี่ยวกับจำนวนโรงเรียน นักเรียน บุคลากร ซึ่งรวมไปถึงครุภัณฑ์ที่จำเป็น ข้อมูลต่างๆเหล่านี้ ต้องถูกนำมาวิเคราะห์ให้เป็นสารสนเทศที่เป็นประโยชน์ต่อการวางแผนพัฒนาคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนขนาดเล็ก

3) จัดทำแผนที่ทางการศึกษา สำนักเขตพื้นที่การศึกษาต้องนำข้อมูลสารสนเทศมาจัดทำแผนที่ทางการศึกษา ซึ่งจะแสดงที่ตั้งของโรงเรียน เส้นทางคมนาคม แหล่งทรัพยากรสนับสนุนตัวป้อนที่เป็นทั้งนักเรียนและทรัพยากรบุคคลอื่น ๆ ซึ่งจะนำไปสู้การวางแผนจัดสรรโอกาสทางการศึกษาและปรับปรุงคุณภาพ

4) จัดทำแผนพัฒนาคุณภาพโรงเรียนขนาดเล็ก สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานและสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา จะนำข้อมูลและสารสนเทศมาจัดทำเป็นเป้าหมายพัฒนาคุณภาพโรงเรียนขนาดเล็ก โดยจำแนกโรงเรียนขนาดเล็กออกเป็น 3 กลุ่ม คือ โรงเรียนที่มีคุณภาพและชุมชนให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี โรงเรียนที่พร้อมรับการพัฒนาให้มีคุณภาพ และประเภทสุดท้ายคือ โรงเรียนที่ไม่มีคุณภาพและชุมชนไม่ให้ความร่วมมือในการพัฒนา ซึ่งต้องยุบรวม เลิกล้มเพราะประชาชนขาดศรัทธาไม่คุ้มค่าต่อการลงทุน และมีทางเลือกในการบริหารจัดการในทางอื่นที่ดีกว่า

5) จัดซื้อหนังสือเรียน แบบฝึกหัด ปัจจัยหลักที่สำคัญยิ่ง คือ หนังสือเรียน ซึ่งเดิมจะได้รับแจกให้ยืมเรียนซึ่งไม่เพียงพอ ต่อมาสำนักงบประมาณได้จัดสรรงบประมาณสำหรับหนังสือเรียนและแบบฝึกหัดรวมไว้ในค่าใช้จ่ายรายหัวนักเรียน ซึ่งตามปกติโรงเรียนขนาดเล็กจะได้รับเงินอุดหนุนเป็นค่าใช้จ่ายรายหัวน้อย ทั้งนี้ เนื่องจากมีจำนวนนักเรียนน้อย หากงบประมาณรายหัวนักเรียนของโรงเรียนขนาดเล็กถูกนำไปเป็นค่าหนังสือเรียน แบบฝึกหัดแล้ว ก็จะยิ่งทำให้มีงบประมาณในการพัฒนาโรงเรียน

น้อยลงไปอีก ดังนั้น จึงได้จัดสรรงบประมาณสำหรับค่าหนังสือเรียน แบบฝึกหัดเพิ่มเติมให้แก่นักเรียนในโรงเรียนขนาดเล็ก

6) หน่วยคอมพิวเตอร์เคลื่อนที่ (Computer mobile unit) ในการจัดสรรงบประมาณให้โรงเรียนนั้นมักใช้จำนวนนักเรียนเป็นเกณฑ์ ดังนั้นโรงเรียนขนาดเล็กมักจะไม่ได้รับการจัดสรรครุภัณฑ์ที่มีราคาสูง เช่น คอมพิวเตอร์ ดังนั้น จึงทำให้นักเรียนในโรงเรียนขนาดเล็กจะไม่มีโอกาสได้เรียนคอมพิวเตอร์ นอกจากจะได้รับการสนับสนุนจากท้องถิ่นเป็นกรณีพิเศษ ด้วยเหตุนี้ จึงมีแนวคิดที่จะนำคอมพิวเตอร์เข้าไปหานักเรียนตามโรงเรียนต่างๆ โดยจัดเป็นหน่วยคอมพิวเตอร์เคลื่อนที่ ลักษณะของหน่วยคอมพิวเตอร์เคลื่อนนั้น จะมีหลายลักษณะขึ้นอยู่กับการจะนำหน่วยคอมพิวเตอร์ดังกล่าวไปใช้ในสภาพภูมิศาสตร์อย่างไร

7) จัดหาสื่อการเรียนการสอน หนังสือห้องสมุด สื่อการเรียนการสอนนับเป็นสิ่งที่จะช่วยให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้เรื่องต่างๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนั้นห้องสมุดยังเป็นแหล่งเรียนรู้ที่จำเป็นสำหรับการเรียนการสอนตามหลักสูตรใหม่ ซึ่งต้องการให้นักเรียนมีนิสัยใฝ่รู้ใฝ่เรียน ดังนั้นจึงทำให้โรงเรียนขนาดเล็กมีสื่อการเรียนการสอนและหนังสือห้องสมุดน้อย ทั้งๆที่โรงเรียนขนาดเล็กก็จำเป็นต้องเรียนรู้เรื่องต่างๆ เหมือนโรงเรียนขนาดอื่น ๆ งบประมาณสำหรับสื่อการเรียนการสอน หนังสือห้องสมุด จัดให้พื้นฐานโรงเรียนละ 10,000 บาท และเพิ่มเติมให้ตามจำนวนนักเรียนอีกคนคนละ 65 บาท

8) การหมุนเวียนครู โรงเรียนขนาดเล็กส่วนใหญ่เป็นโรงเรียนที่มีครูไม่ครบชั้นเรียน ขาดแคลนครูที่มีความสามารถเฉพาะทาง ดังนั้นจึงทำให้นักเรียนขาดโอกาสที่จะได้เรียนรู้จากกิจกรรมที่ครูที่มีประสบการณ์จัดขึ้นอย่างเต็มที่ ด้วยเหตุนี้จึงจำเป็นที่ต้องหาบุคลากรเพิ่มเติมให้กับโรงเรียนขนาดเล็กซึ่งบุคลากรอาจมาจากโรงเรียนที่มีครูเกินเกณฑ์ที่กำหนดไว้หรืออาจเป็นนักศึกษาฝึกสอนหรือภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งโรงเรียนขนาดเล็กจัดการเรื่องเวลาสำหรับบุคคลภายนอกอย่างเหมาะสมและเกิดประโยชน์สูงสุด

9) การพัฒนาครู รูปแบบการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในโรงเรียนขนาดเล็กต้องมีลักษณะต่างจากโรงเรียนทั่วๆไปในบางเรื่อง ทั้งนี้ เนื่องจากโรงเรียนขนาดเล็กส่วนใหญ่จะขาดแคลนเรื่องปัจจัยด้านต่างๆ โดยเฉพาะปัญหาครูไม่ครบชั้น เพื่อให้การจัดกิจกรรมการเรียนรู้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเร่งพัฒนาครูในโรงเรียนขนาดเล็กเกี่ยวกับรูปแบบการจัดกิจกรรมการเรียนรู้

10) การนิเทศ ติดตามผล การนิเทศเป็นกระบวนการแนะนำช่วยเหลือผู้บริหาร และครูในโรงเรียนขนาดเล็กให้สามารถปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนั้นการติดตามผลการดำเนินงานจะช่วยให้สามารถเสริมจุดเด่นและแก้ไขจุดอ่อนได้อย่างทันท่วงที ผู้ที่จะไปนิเทศติดตามผลก็คือศึกษานิเทศก์จากสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา

11) การซ่อมแซมอาคารสถานที่ สืบเนื่องจากโรงเรียนขนาดเล็กได้รับงบประมาณค่อนข้าง

จำกัด โดยเฉพาะ งบประมาณที่เกี่ยวกับการก่อสร้าง ซ่อมแซมเพราะเกณฑ์การจัดสรรงบประมาณได้คำนึงความคุ้มทุน ดังนั้น โรงเรียนขนาดเล็กจึงได้รับงบประมาณด้านนี้น้อย หรือไม่ได้รับเลยในบางปี ทำให้โรงเรียนขนาดเล็กบางแห่งชำรุดทรุดโทรมจำเป็นต้องซ่อมแซมอย่างเร่งด่วน

พิธาน พื้นทอง (2547) ได้ศึกษาวิจัยข้อเสนอแนะเชิงนโยบายจากผู้มีส่วนได้เสียระดับโรงเรียนเพื่อพัฒนาศักยภาพโรงเรียนขนาดเล็ก ให้สามารถดำเนินงานได้ตามความคาดหวังตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2545 พบสภาพปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานของโรงเรียนขนาดเล็กดังนี้

1. ด้านคน พบว่า การกำหนดเกณฑ์ในการจัดสรรครูและบุคลากรให้ โรงเรียนขนาดเล็กทำให้ครูไม่ครบชั้น และมีวุฒิการศึกษาไม่ตรงตามวิชาที่สอนเป็นปัญหามากที่สุด รองลงมาคือ ครูทำงานสนับสนุนการสอนมากกว่าการเรียนการสอนและครูขาดความชำนาญเฉพาะสาขาวิชา ขาดขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติงาน เช่น การพิจารณาความดีความชอบ

2. ด้านเทคโนโลยี พบว่า การขาดแคลนสื่อเทคโนโลยี เช่น อินเทอร์เน็ต คอมพิวเตอร์ อุปกรณ์ประกอบ รวมทั้งคู่สายโทรศัพท์ สื่อ CAI เป็นปัญหามากที่สุด รองลงมาคือ มีข้อจำกัดด้านงบประมาณให้โรงเรียนต้องจัดหางบประมาณจัดซื้อเองและซ่อมบำรุงเอง

3. ด้านงาน พบว่า ขาดการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นไม่ต่อเนื่อง และใช้การคัดลอกหลักสูตรกันมาจากที่อื่น เป็นปัญหามากที่สุด รองลงมาคือ การจัดกระบวนการเรียนรู้ของนักเรียนยังขาดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญและขาดการทำความเข้าใจในเนื้อหาหลักสูตร และการบริหารงานวิชาการยังไม่มีประสิทธิภาพมากเท่าที่ควร ส่วนใหญ่คุณภาพต่ำ เพราะขาดงบประมาณ ขาดการนิเทศและสื่อการเรียนการสอนที่จำเป็น ตามลำดับ

4. ด้านโครงสร้าง พบว่า ปัญหางบประมาณและงบประมาณไม่เพียงพอต่อความต้องการ มากที่สุด รองลงมาคือบุคคลไม่ครบตามโครงสร้าง และการติดตาม ตรวจสอบประเมินผลคุณภาพการศึกษายังไม่ชัดเจนตามลำดับและในประเด็นเสนอแนะว่าควรมุ่งพัฒนาจัดระบบโครงสร้างการบริหารงานของโรงเรียนเป็นระบบชัดเจน โดยแบ่งการบริหารงานออกเป็น 4 ด้าน ได้แก่ ด้านวิชาการ ด้านงบประมาณ ด้านการบริหารบุคลากร และด้านบริหารทั่วไป นอกจากนี้ควรจัดให้มีประชุมสัมมนาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างครูในโรงเรียนและครูในโรงเรียนขนาดเล็กด้วยกัน

2.5 กรอบแนวคิดการวิจัย (Conceptual Framework)